

WIELEWAAL

tweemaandelijks tijdschrift

jaargang 56

januari 1990

WIELEWAAL

Vlaams tijdschrift voor natuurstudie

uitgegeven met ondersteuning van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie voor Onderwijs en Permanente Vorming.

Vroegere hoofdredacteuren:

E.H. Fr.SEGERS: jaargang 1 tot en met 23
Dr. Fr.GROOTAERS: jaargang 24 tot en met 46
Dr. H.MEEUS: jaargang 47 tot en met 51

Hoofdredacteur: G.LUYTS, Zilverberkstraat 13, 2300 Turnhout (014/41.67.45)

Redactieraad:

H.FRANCKX, J.BLOEMEN, G.BURGGRAEVE, A.DEJONGHE, R.DE FRAINE, R.DE LUST, B.GODDEERIS,
P.HERROELEN, K.JANSSENS, P.PRINSEN, S.TYS, D.VAN DAELE, P.VAN DEN BREMT, J.VANHEUVERSWEYN,
J.VAN WINKEL, R.WILLOCKX.

WIELEWAAL is een uitgave van de Koninklijke Vereniging voor Vogel- en Natuurstudie DE WIELEWAAL

De vereniging heeft tot doel: de kennis en de bescherming van de natuur en in het bijzonder van de in het wild voorkomende vogels te bevorderen door alle middelen, o.m. door het oprichten van plaatselijke afdelingen, het houden van studiedagen, het uitgeven van een tijdschrift, het verspreiden van vogelboeken en natuurboeken, het oprichten van natuurreservaten. De vereniging werd in 1933 opgericht door E.H. Fr.Segers. Ze telt nu meer dan 5000 leden, verdeeld over 55 afdelingen. Een waaier van voordrachten, dia- en filmavonden, lessen, tentoonstellingen, geleide wandelingen, studieprojecten, deelname aan regionale en internationale onderzoeken en inventarisaties, beheerswerken in natuurreservaten, uitstappen en reizen in binnen- en buitenland staan jaarlijks op de agenda. De vereniging heeft niet minder dan 80 natuurreservaten in beheer met een totale oppervlakte van meer dan 3000 ha. verspreid over geheel Vlaanderen. Ze bezit bovendien een eigen "Wielewaal-huis" te Turnhout waar naast het secretariaat ook een ornithologisch museum, een bibliotheek, vergaderzalen en een boekhandel zijn ondergebracht.

Raad van bestuur

Dagelijks bestuur:

H.FRANCKX, voorzitter, Vredelaan 29, 2500 Lier (03/480 47 32)
L.VAN GOMPEL, ondervoorzitter, Steenweg op Oosthoven 348, 2300 Turnhout (014/41 60 09)
F.VAN DEN BROECK, secretaris, De Wilgen 41, 2060 Merksem (03/645 02 52)
E.WELLENS, penningmeester, Statiestraat 89, 3900 Lommel (011/54 40 25)

Overige leden:

J.DHOLLANDER, Bergstraat 5, 2780 Sint-Gillis-Waas (03/770 64 26)
R.DE FRAINE, Molenbergstraat 3, 3288 Testelt (013/77 52 69)
P.HERROELEN, Postbus 64, 8400 Oostende (059/80 21 66)
G.LUYTS, Zilverberkstraat 13, 2300 Turnhout (014/41 67 45)
D.VAN DAELE, Iepersessesteenweg 3a, 7790 Waasten
J.VANHEUVERSWEYN, Burg.P.Ceuterickstraat 12, 9751 Asper (091/84 43 82)

Technisch adviseur voor de natuurreservaten:

S.TYS, Beekstraat 16, 2800 Mechelen (015/41 12 78)

LIDMAATSCHAP EN ABONNEMENTEN

België: 500 F. Nederland en Luxemburg: 800 F. KNNV-leden: 700 F. Andere landen: 900 F. Administratie: De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout. Giro: 000-0319785-73. Tel.: 014/41 22 52. Ieder lid van De Wielewaal ontvangt het tweemaandelijks tijdschrift WIELEWAAL en het trimestriële tijdschrift ORIOLUS. Artikels voor WIELEWAAL moeten verzonden worden naar Dhr. G.Luyts, Zilverberkstraat 13, 2300 Turnhout, teksten voor ORIOLUS naar Dhr. R.De Fraine, Molenbergstraat 3 3288 Testelt. Berichten en activiteitenkalender dienen verzonden naar De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout. Wielewaal-leden kunnen "Natura" ontvangen tegen een gereduceerd tarief van fl. 27.50 per jaar.

Brief van de voorzitter

Beste Wielewalers,

In naam van de raad van beheer wens ik u, bij het begin van dit nieuwe jaar, veel geluk en voorspoed toe. Moge 1990 beantwoorden aan al uw verwachtingen en mogen de momenten van vriendschap veelvuldig zijn. Moge U de gezondheid en de energie behouden om welgezind, verrijkt met kennis van natuur en cultuur, het jaar door te brengen.

Het beste wens ik ook aan de schepselen die naast ons leven. Mogen de wilde dieren aan gif, hagel en klemmen ontsnappen. Mogen de vogels veilig over de aarde trekken en rust genieten in hun broedgebieden. Mogen de wilde planten, die groeien op wegbermen, akkers en weilanden, gespaard blijven, al hebben ze niet meer te bieden dan hun schoonheid. Moge er vrede komen voor mens, plant en dier.

Met tevredenheid kunnen we terugblikken op de werking van onze vereniging in 1989. Het aantal leden steeg met 500, d.i. met 10 %. Nooit voorheen kocht De Wielewaal tijdens één kalenderjaar meer natuurgebied aan: 15 ha voor 4 miljoen F. De Wielewaal stond dit jaar in voor de 6e nationale conservatorsdag, die dank zij de medewerking van afdeling Klein-Brabant een uitstekend verloop kende. Afdeling Zuid-Limburg kreeg de organisatie van het 46e Wielewaalcongres. Zowel de wandelingen als het symposium kenden veel succes en behoorden tot de beste van de jongste jaren. De redacteurs van Wielewaal en Oriolus deden hun best om de kwaliteit van de nationale bladen te verhogen. De afdelingsbesturen zorgden er voor dat de geplande activiteiten tijdig werden aangekondigd in het plaatselijk en nationaal blad en dat ze succesvol werden uitgevoerd. De raad van beheer dankt ze hiervoor oprecht. Ook de leden danken wij voor hun lidmaatschap en de deelname aan uitstappen en winteravonden.

In 1990 komt De Wielewaal weerom voor een nieuwe uitdaging te staan. Voor de subsidie van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Dienst Volksontwikkeling, worden we verplicht over te schakelen van het K.B. van 1967 naar het zgn. 5e Decreet. Zowel voor het nationaal secretariaat als voor de afdelingen wordt hierdoor het administratief werk zeer verzwaard. Op de afdelingen rusten 3 taken: het opstellen en inzenden van een jaarprogramma voor 15 januari, het tijdig aankondigen van de activiteiten op de nieuwe formulieren, het invullen en doorsturen van de presentielijsten van de deelnemers. Hierdoor zal de groei en de bloei van De Wielewaal nog meer dan vroeger afhangen van de medewerking van de afdelingen. Hun werk zal echter beloond worden: waar ze tot nu toe geen vergoeding kregen voor uitstappen en winteravonden, zullen ze in de toekomst hiervoor een belangrijke financiële steun bekomen.

Van hun kant staan de leden van de raad van beheer klaar om in een geest van continuïteit en toewijding het welzijn van De Wielewaal te bevorderen. Zij rekenen daarbij op de constructieve inbreng van alle bestuursleden en conservators en van alle leden, die het goed menen met hun vereniging.

Gaat het goed met De Wielewaal, dan is dit spijtig genoeg niet het geval met ons milieu. De waterlopen en de zee, de grond waarop wij leven en de lucht die wij inademen, ze worden alle steeds meer vervuild. De mens is bezig van de aarde één grote stinkende vuilnisbak te maken.

Voor deze vervuiling zijn landbouw en industrie de grootste verantwoordelijken. Maar zij zijn niet de enige schuldigen! Het afvoerwater van vaat- en wasmachines, het huishoudelijk afval en vooral de sluiktorten, de uitlaatgassen van auto's en verwarmingstoestellen, zijn even grote boosdoeners voor het milieu. Alleen wanneer genoeg mensen gaan beseffen wat op het spel staat en in hun eigen omgeving iets gaan doen om de toestand te verbeteren, zal het getij kunnen keren.

De natuurverenigingen kunnen hieraan helpen. Zij zijn de vakbonden van het natuurbehoud. Daarom roepen wij ieder welmenend natuurvriend op om lid te worden of te blijven van De Wielewaal. Betaal of hernieuw vandaag nog uw lidmaatschap en blijf ook in 1990 de natuurbeschermingsgedachte en het milieubesef uitdragen.

H. Franckx

Heidevogel van origine: de Goudplevier

R. Delust

Na de oogst van het graan mogen we de eerste Goudplevieren (*Pluvialis apricaria*) in onze polder verwachten. Afgezien van toevallig overzomerende exemplaren, zijn de vroegste migranten veeleer bij toeval te ontdekken, soms al op korenstoppel, op bonenvelden en vaker op aardappelpercelen waar het doodgespoten loof een uitstekende camouflagede vormt voor die timide vogels. Goudplevieren zijn zeker vertrouwde gezellen van Kieviten op graslandpartijen, maar die vaak traditionele voedselgronden worden méér opgezocht naar de winter toe. De eerste gezelschappen vormen zich binnendijs, achter de zeeweringen van de Lage Landen. We treffen de vogels bij lage tij immers verspreid en ogenschijnlijk zonder groepsbinding op de slikplaten aan; hoogwater drijft de soortgenoten samen en die vinden elkaar middels contactgeluiden en vleugelsignalen op de velden.

Augustus en september lonen wel eens méér schraal als het op detecteren van Goudplevieren aankomt. Een milde nazomer, een zachte droge herfst doen de najaarstrek van die frele plevieren stokken. De vogels blijven dan op Deense en Noordnederlandse bodem aarzelen, nog zonder veel groepsverband. Dalende temperaturen, winden uit het koude

gat en aanhoudende regens zijn factoren die de invasie van groepen trekkers stimuleren. De troepjes worden talrijker, nemen in omvang toe en gedragen zich opvallender. Akker- en graslandpercelen liggen er in oktober-november al desolaat bij en het zijn Kieviten, meeuwen en van lieverlede Goudplevieren die de aandacht van de ornithologen trekken.

De grootste samenscholingen treft men aan als de vorstgrens een labiel bewegend front vormt ter hoogte van Midden-Nederland. Lichte vorst verdrijft Goudplevieren niet onmiddellijk van hun voedselterrein. Als de temperatuur midden de dag om en rond het vriespunt schommelt, blijven de vogels goed in staat voedsel op te sporen. Ze reageren op toenemende kou met aangepaste terreinkeuzen. Blote akkers en kort grasland worden ingeruild voor ouder, borsteliger weiland waar plaatselijk beter beschutte plekken, langer foerageren mogelijk maken.

Aanhoudende vrieskou of afdekkende sneeuw verdrijven de vogels uiteindelijk toch. De ene winter is de andere niet en dientengevolge vertoont de aanwezigheid van Goudplevieren een wisselend beeld. Wakke, sneeuwnatte en door lichte vorstvlagen verklede winterweken kunnen interessante rushes van twijfelende, over en weer pendelende groepen geven.

De omvang van de groepen wordt bepaald door de heersende temperaturen, omdat daarvan het voedselaanbod (veel regenwormen) afhangt. Met toenemende koude zwellen de groepen aan. Plevieren benutten immers de voordelen die voortspruiten uit het groeps-gewijze voedselzoeken. Enkele vogels ontdekken een goed foerageerterrein. Ze worden stelselmatig door zoekende soortgenoten vervoegd, middels wederzijdse signalen. De groeps-grootte kent uiteraard een limiet. Kirkwood (1986) stelt dat een vogel de groep niet zal vervoegen, als daar geen duidelijk voordeel mee bekomen wordt. Het zijn de betere voedingskansen en een betere bescherming t.o.v. predatoren die de neiging tot aansluiten stimuleren. Competitie en onderlinge agressie zwakken die neiging daarentegen af. Versnippering tot deelgroepen en samensmelten van grote gezelschappen is dus een voortdurend inspelen op foerageerkansen.

Foto: J. Peeters

Heel interessant is het scala van gedragingen van Goudplevieren op hun winterse foerageerterreinen, in hun samengaan met Kieviten en meeuwen (Kok- en Stormmeeuwen vooral). Meeuwen specialiseerden zich in het vervoegen en benutten van plevierengezelschappen om goede voedingskansen aan te grijpen. Ze specialiseerden zich in zover, dat ze daarenboven een duidelijk waarneembaar kleptoparasitisme, of eten door te stelen, ontwikkelden. Kieviten blijken daar in nog ruimere mate het slachtoffer van te zijn dan Goudplevieren. (C.J. Barnard & D.B.A. Thompson 1985).

Het kan dus boeiend zijn kieviten- en meeuwenassociaties in het veld op te zoeken, om vaak tegelijk goudplevierengezelschappen terug te vinden.

Blijft de vrieskou aanhouden of wordt hij gewoon streng, dan wijken de Goudplevieren. Ze verlaten Vlaanderen in luttele dagen en gaan langs Franse oceaankusten afwachten. Een echt strenge winter drijft tal van vogels zelfs naar Noordwest-Afrika. Over- en weer-rushes uit Franse verwijlgebieden naar hier, typeren wisselvallige winters. Kwakkelwinters verzekeren de blijvende aanwezigheid van vogels die pendelen tussen de polders en alluviale riviergebieden. De groeps-grootte varieert dan van enkele individuen tot verschillende tientallen. Van tijd tot tijd versmelten die deelgroepen tot benden die honderden tot soms een paar duizend vogels bevatten.

Een aspect dat hierbij niet over het hoofd mag gezien worden, is de tijdelijke uitputting van de foerageerterreinen. Regelmatig moeten de vogels andere terreinen opzoeken, omdat de voedselmassa plaatselijk kansen op herstel moet krijgen. Het is dus opmerkelijkwaardig om de frequentie vast te stellen, waarmee Goudplevieren en hun winterse gezellen telkens op bepaalde (beste) voedselgronden (moeten) terugkeren.

Pendelende goudplevierentropen etaleren fraaie wervelvlichten. In de weken die aan de voorjaarsmigratie naar het noorden voorafgaan, we spreken dan van maart, is hun typisch roepen vaak het eerste signaal van hun aanwezigheid. Een zonnige open hemel drijft de vogels soms erg hoog boven het landschap bijeen. Ze vormen beurtelings lijnen V-formaties; ze drijven ongeordend in een klad bijeen en snellen van en naar onbestemde punten. Jong koren waartussen natte leem blinkt, lokt de bende naar beneden. Ze roepen en zingen letterlijk uitgelaten. Op die dagen merkt de waarnemer hoe die vogels het voorjaar voelen aankomen. Het is dan interessant om de eerste aan-

duidingen van het parkkleed te pogen onderscheiden. De typerende zwarte borst- en buikslab behoort tot het zomerkleed van de vogels die we vooral na de broedmaanden in onze gewesten ontmoeten, maar ook in het prille voorjaar loont het de moeite te zoeken naar specimen in parkkleed.

Goudplevieren zijn rusteloze, nogal argwanende en dus beweeglijke steltlopertjes, die als voorbestemde oogjagers over de bodem rennen, gebukt speuren en altijd opnieuw de omgeving taxeren op mogelijke dreiging vanwege predatoren. Het blijft een delicate opgave om in een groep naar onderscheid tussen de apricaria- en altifrons-vorm te speuren. Dat lukt best in de nazomer, als meer vogels nog een sprekend broedkleed dragen. Een uitgesproken en sterk aflijnende witte band over het voorhoofd naar de oor- en nekstreek lopend, is wel het voornaamste kenmerk dat de noordelijke broedende 'altifrons-vogels' typeert. Een scherpe witte aflijning van de zwarte borst en buik kenmerkt zowel ♂ als ♀ van die noordelijker specimen, al bestaan er zoveel variabelen, dat stellige uitspraken wel eens uit de boze zijn.

Hoe boeiend het tellen en observeren van Goudplevieren gedurende het winterhalfjaar ook mag zijn, niets gaat boven een wake bij broedende vogels in de submontane en montane gebieden. Die plaatsen worden gekenmerkt door een aantal geëigende plantenspecies. Er is echter méér dan één type-habitat aan te geven, naargelang de nadrukkelijke aanwezigheid van dergelijke signaalplanten.

Bessoorten zoals Rode Bosbes en Kraaiheide kennen een verspreidingsgebied dat het nestelareaal van de Goudplevier omsluit. Moerassige, dik met allerlei mossen bedekte toendra-hellingen, -bochels en -plateaus waarop nu eens dwergheesters en heidestruiken, dan weer rendiermosses en planten als Eenarig Wollegras, Veenpluis en Veenbies gedijen, hebben alle het totaalkarakter gemeen van veenachtige, droge tot halfnatte zones tussen de boom- en sneeuwgrens. Dat zijn de type-biotopen van de Scandinafse en Britse broedterreinen. Volgens K. H. Voous (1960) bezit de soort (*Pluvialis dominica* inbegrepen) het karakter van een 'rest-soort', t.z. een "weinig succesrijk isolatie-produkt van de totale groep van Goudplevieren". De soort heeft nl. een beperkte verspreiding. Dezelfde auteur stipt de plaatselijke overeenkomst aan van de broedbiotopen van Goudplevier, Regenwulp en de Rosse Grutto. Volgens D. A. Ratcliffe wordt het geografische verspreidingspatroon benaderd door het type-terrein van Smelleken en Beflijster.

Ook op de broedplaatsen blijven Goudplevieren schuw, dus argwanend. Ze sluipen tijdig van het nest en verwijderen zich een flink eind om op een bodemverhevenheid te staan klagen. Hun eieren zijn fors peervormig en groot in verhouding tot de lichaamsgrootte van die plevieren. Ze variëren in grondkleur van crème tot blauw-groen en zijn druk bespikkeld en bevlekt met zwart en donkerbruin. Toch is de eischaal minder beschuttend dan bij kievits- of tureluureieren.

Het broedhabitat wordt mee gekarakteriseerd (in Skandinavië) door Groenpootruiter, Paarse en Bonte Strandloper, Poelsnip en Morinelplevier.

Het nest is een ondiep kuilje op een met mossen en heideachtige kruiden begroeide bodem, altijd uitzicht verlenend op de wijde omtrek en het wordt meestal afgeboord met blaadjes en twijgjes van dat typische vegetatiedek. Het mannetje maakt het rudimentaire napje en beide partners werken het later af. Ze broeden ook allebei. Niettemin is hun rollenpatroon min of meer variabel en een mannetje kan zonodig zelfstandig instaan voor broed- en jongenzorg. Vooral 's nachts wordt door het wijfje gebroed.

Goudplevieren mogen dan verlegen vogels zijn, als ze kuikens hoeden, verplichten ze zichzelf tot verregaande durf. Ze proberen tot alle prijze de aandacht van de jongen af te leiden en ze benaderen menselijke indringers soms tot op een paar passen. Ze klagen, rennen, roepen en knikkebenen heftig en onophoudend.

Goudplevieren zijn sociale vogels, hierin gelijkenis vertonend met Kieviten die tijdens de nestelperiode op betrekkelijk korte afstand kunnen broeden. Toch bedraagt de minimumafstand tussen de nesten van *Pluvialis apricaria* veelal 500 m en een broeddichtheid van minder dan één tot méér dan tien paren per km² geeft een idee van de spreiding. In de noordelijke Penninische heuvels telde D.A. Ratcliffe eens 16,4 broedende paren per km² wat uiteraard fantastisch veel is. Op Hardanger Vidde (Zuid-Noorwegen) waar de omstandigheden eveneens optimaal zijn, mat I. Byrkjedal (1978) daarentegen een bestandspreiding van 0,9 paren per km². De mogelijkheden zijn daar plaatselijk zo ruim voorhanden, dat de spreiding er veeleer ijl door wordt.

De broedperiode situeert zich over een

Foto: R. De Lust

periode die verband houdt met de plaats. In Engeland worden al van einde maart eieren gevonden, vooral echter tussen 10 april en 7 mei. (cf. D.A. Ratcliffe en D. Nethersole-Thompson). In Scandinavië speelt de breedteligging en de verticale hoogte een bijzondere rol. Vogels in Midden-Noorwegen hebben van begin tot half mei eieren, terwijl dat op Hardanger Vidda een maand later kan worden. In 1983 broedden veel paren pas in de eerste julidecade, omdat het plateau tot einde juni onder sneeuw lag. Goudplevieren nestelen dichterbij elkaar in de mate dat ze hoger klimmen. De grootste dichtheden telt men gewoonlijk op 300 tot 600 m hoogte. De partners 'zouden' in een flink aantal gevallen samen blijven, soms zelfs gedurende de migraties en op de wintergronden. Toch is dat patroon vermoedelijk voldoende soepel; hoe is het anders te verklaren dat een aantal adulte wijfjes na de eileg en de broedzorg verzamelen om te ruïen en de vetreserves aan te maken.

In Nederland geringde vogels werden teruggevonden tijdens het winterhalfjaar in o.a. Frankrijk, Spanje, Portugal, Marokko, Italië en België. Terugmeldingen situeerden zich in het voorjaar in Zweden, Noorwegen, Finland en het noorden van de USSR.

Krimpemde of vaker zelfs, verloren gegane heide- en veengebieden in de zuidelijke regio's van hun verspreidingsareaal veroorzaakten het slinken van het broedbestand sedert goed een eeuw. Tal van voormalige

nestelterreinen gingen door ontginning of verwaarlozing verloren. IJsland, Noorwegen, Noord-Engeland, Schotland, Zweden en Finland huisvesten het overgrote deel van *Pluvialis apricaria*. Buiten die gebieden met men gewagen van relict- en/of accidentele mini-populaties.

In ons eigen (Noord-)Limburg werd in 1980 en 1981 telkens één broedgeval ontdekt. In het begin van de 20e eeuw nestelden nog regelmatig Goudplevieren op de heide in Noordoost-Nederland en talrijker nog in Noord-Duitsland.

De teloorgang van de heide als biotoop is duidelijk een drama, gelet op het effect ervan op zoveel vogelpopulaties; we denken hierbij aan Wulp, Klapekster, Korhoen en tal van andere.

Literatuur

- Barnard C. J., Thompson D.B.A., 1985. *Gulls and Plovers. The ecology and Behaviour of Mixed-Species Feeding Groups*. Croom Helm. London-Sydney.
- Ratcliffe D. A. Observations on the Breeding of the Golden Plover in Great Britain. *Bird Study* vol. 23. pp. 63-116.
- Cramp S. et al. 1983. *The Birds of the Western Palearctic. Vol. III*. Oxford University Press. Oxford.
- Vooüs K. H. 1960. *Atlas van de Europese Vogels*. Elsevier. Amsterdam.
- De Lust. R. 1984. Over gedrag en mobiliteit van overwinterende Goudplevieren. *Wielewaal* jg. 50 januari 84.

Robert De Lust. Leegstraat 29, 9960 Assenede

20 MEI EN 25 NOVEMBER 1990

Houd deze data alvast vrij! Dan organiseert afdeling Hageland-Zuiderkempen het **47ste Wielewaalcongres** met als thema: 'De Demervallei'. De Demervallei is één van de 23 vogelrijke gebieden in Vlaanderen die onder de EG-richtlijn vallen.

Op zondag 20 mei wordt er zowel 's voormiddags als 's namiddags gewandeld in het Schulens Broek, het Zichems Broek, de bossen van Averbode en in het eigen reservaat Asdonk-De Schans.

Samenkomst om 9 u. op de markt van Zichem. Tot dan!

Meer uitgebreide inlichtingen over het congres verschijnen in de volgende Wielewaalnummers of verkrijg je bij de coördinator R. De Fraine, tel. 013/77 52 69.

De Bonte Kraai: een dankbare wintergast

F. Florizoone

We beleven het ieder jaar. Op een herfstige najaarsmorgen stellen we niet zonder weemoed vast dat bijna al onze zomervogels zijn vertrokken. Langs grep en sloot zingt in plaats van het lustig karekietenvolkje nu eenzaam de ijle wind. In onze tuinen en parken is het al even karig aan vogelgeluiden. En over onze plassen scheert de zwaluw niet meer. Het speelse, het gebabbel en gefrazel van Grasmus, Spotvogel, Bosrietzanger en zoveel andere zijn plots herinneringen geworden aan de met zon overgoten vogelrijke dagen. Om ons heen kalende velden, omgeploegde landerijen en aan zee een schrale bries, de enige en o zo karige nalatenschap.

En toch, er is iets meer dan herinnering aan de levensvreugde die vogels hebben uitgezongen en die wij als een goeddoende warmte zorgvuldig in ons hart zullen behouden! Neen, een vogelvriend is nooit alleen, ook niet in het eenzame winterlandschap. Vogels zijn vertrokken, vogels zijn ook gekomen.

Moet ik haar nog voorstellen onze graag geziene wintergast: de Bonte Kraai! O die Bonte, wat is zij ons lief. Laat het vriezen zo dat de hongerige Spreeuwjes zich als het ware met de handen laten grijpen, laat de sneeuw dicht tegen de ruiten vlokken en gaan we dan naar buiten kijken: de Bonte Kraai zal er zijn.

Doch het hoeft niet bar en koud te zijn om onze gast in het vizier te krijgen. Hoor maar hoe op de meeste dagen herhaaldelijk een gezond en blij geluid de wazige stilte breekt. Van uit de kruin van de hoge Beuk roept de Bonte "kroak, kroak". Het klinkt misschien hees en schor, niettemin stelt het ons tevreden. Heeft u bemerkt dat zij niet zo schuw voorkomt als haar zuster de Zwarte Kraai? De Bonte moet lang niet zo vervolgd worden in het hoge Noorden. Komisch stelt zij zich wel aan wanneer zij haar roep uit over de vlakte. Kop, hals en romp komen in een horizontale lijn te liggen. De snavel lijkt een weinig opwaarts en de staart beweegt zich bij iedere uitroep omhoog. Vaak heb ik me afgevraagd waarom deze vogel zo eenzaam zit te roepen. Is het naar een soortgenoot of is er onraad of is het uit een zekere noodzaak om de grote stilte te verbreken? Zonderling wel, doch ieder natuurliefhebber kan haar best lijden.

De Bonte Kraai draagt een tweekleurig verenkleed. De snavel, keel, borst, vleugels, staart en

poten zijn zwart. De onderzijde en mantel zijn grijs. In de vlucht is zij niet altijd dadelijk te onderscheiden van de Zwarte Kraai. De grijze delen komen niet steeds ten volle tot hun recht.

Tijdens het winterhalfjaar ontmoeten wij de Bonte Kraai zowat overal. Waar voelt zij zich niet thuis? Op wei- en bouwland, op de heide en in de duinen, in heuvelterreinen en in de open vlakte, in bomenrijke streken en zeker langsheen de kust ontbreekt zij nimmer.

Het loont de moeite deze interessant vogel te bespieden: wat werkt hij zoal naar binnen? Al heel spoedig komen we tot de vaststelling dat de spijskaart zeer afwisselend is opgesteld. Nemen we even een kijkje: insecten, aardwormen, plantaardige kost zijn legio. Een kikker of hagedis komt bij gelegenheid voor. Zoals alle kraaien lust de Bonte Kraai ook eieren. Kleine zoogdieren valt ze aan en haar scherpe blik zal het ziek of aangeschoten Konijntje, dat de jagers ontsnapt is, vinden. Aan zee ontbreekt het haar evenmin aan voedsel. Daar zijn in de eerste plaats de duindoornbessen die in grote mate en gemakkelijk voor handen zijn. Op de tweede plaats komen schelpdieren, verder allerhande afval en de olieslachtoffers. Langs onze kust zal de Bonte Kraai zich zelden te goed doen aan

Foto: J. Peeters

Foto: J. Peeters

Mosselen, ik zag het althans slechts enkele malen. Op Schouwen echter ziet men gestadig Bonte Kraaien de hoogte in vliegen met een Mossel in de snavel, die ze dan laten vallen ten einde de harde schelp stuk te krijgen. Vanwaar dit verschil? Zijn de gedragingen van de Bonte Kraaien anders in Nederland dan in België?

Neen, om grenzen bekommeren de vogels zich niet. Doch Schouwen krijgt gedurende de trektijd een zeer grote vogeldichtheid. Alhoewel er op het eiland geen voedselnood is, is er toch geen gelegenheid om iets ter zijde te laten voor iets beters. Men eet wat op tafel komt. Hieruit blijkt dat de Bonte Kraai zich weet aan te passen aan de omstandigheden. Graag zwerven Bonte Kraaien in groepjes rond en geen verborgen hoekje wordt vergeten. Rond de vuilnisbelten zijn ze niet weg te houden.

De Bonte Kraai is een schalkse en moedige vogel. Zo durft zij het aan om de prooi van kiekendief en Buizerd te ontfutselen. De vogel die het haalt tegen de Bonte Kraai moet al een heerschappij zijn.

Bij valavond zien we de bontjes naar hun slaapplekken trekken. We stellen ons best even buiten de stad op of, als we de kans hebben, gaan we op een duintop staan. Nu eens trekt een groepje van die donkere vogels voorbij, dan weer komt één na één er aan-gevlogen. Alle volgen ze dezelfde weg, dezelfde richting. Soms escorteren één of meer

Kauwtjes. Dan bemerken we hoe snel de kraaien vliegen. De Kauwtjes slaan heel wat vlugger de vleugels om gelijke tred te houden. Al deze vogels gaan het slaapbosje opzoeken waar ze in gemeenschap de nacht doorbrengen. Zoals ze 's avonds zijn toegekomen, zo vertrekken ze 's morgens. Hun nieuwe dag zal weer een rondzwerven en voedsel zoeken zijn. De Bonte Kraai wordt in gezelschap gezien van Kievit, Spreeuw, Kokmeeuw, Roek en Kauw.

Zoals we reeds zagen staat de Bonte Kraai bij ons als wintergast genoteerd. Zij komt toe in oktober en verlaat ons eind april. Mijn laatste exemplaar noteerde ik op 21.04.1954. En dan opeens op een tintelende lentemorgen zijn alle vertrokken. We hebben ze niet zien vertrekken. We beleven het ieder jaar opnieuw en telkens zijn we verrast. Dan eerst beseffen we dat we in hen zo weinig onze belangstelling hebben gesteld. Het waren toch maar kraaien! Maar lezen we niet bij Dr. Thyse dat de kraaien-familie tegenwoordig het hoogst aangeschreven staat in de vogelwereld. Een reden te meer om bij hun terugkeer alles weer goed te maken.

Bonte Kraaien broeden in Ierland, Schotland, Denemarken, Scandinavië, verder ten oosten van de Elbe tot het Oeralgebergte, en zuidwaarts in Italië en Sicilië. Het is merkwaardig dat in al deze gebieden waar de Bonte Kraai broedt de Zwarte Kraai ontbreekt. Alleen aan de scheidingslijn is er een zone waar beide soorten gemengd voorkomen, zoals Schotland en ten ZW van de Elbe.

Het nest is meestal in bomen of struiken op hellingen of steile oevers aangebracht. April is de bouwmaand. Stevige takken en twijgen, zeewier, mos en woldraden dienen best als nestmateriaal. Het paartje springt gretig om met aarde, die eveneens aangewend wordt voor de nestbouw. Het wijfje broedt 19 dagen de vier à zes groenachtige eieren. De jongen die hoofdzakelijk door het wijfje worden gevoederd, vliegen na vier à vijf weken uit. Het blijft bij één broedsel per jaar. De jonge exemplaren hebben een bruin-zwarte kop en een donker verenkleed.

In de nazomer verlaten ze stilaan hun broedgebied. Wij zien hen terug en met hen de winter. Wij houden van de Bonte Kraai. Ons volk noemt haar algemeen de grijs kraai, zaadkraai of grijze raaf en plaatselijk winter-raaf.

Ferdinand Florizoone, Guldenvlieslaan 40,
8460 Koksijde

Hoe overwinteren planten ?

M. De Wolf

In een natuurlijk bos in ons gematigd klimaat onderscheidt men gewoonlijk een boomlaag, een struiklaag en een kruidlaag, elk met hun eigen plantesoorten, afhankelijk van het bos-type. Het voortbestaan of verdwijnen van een plantesoort in een bepaalde streek, gaat in de eerste plaats samen met de mogelijkheden waarover deze plant beschikt om het ongunstige seizoen door te komen. Een deel van het jaar kan ongunstig zijn voor de plant omdat het koud is of omdat het droog is. De wijze waarop planten overleven neemt verschillende vormen aan; men spreekt van levensvormen. Deze overwinteringsvormen van planten verschillen naargelang van de manier waarop knoppen en groeitoppen beschermd worden.

Laat ons eerst even de klassieke termen éénjarig, tweejarig en overblijvend verklaren. Vele kruiden blijven slechts een paar seizoenen leven, brengen dan zaden voort maar sterven nadien af; dit zijn éénjarige planten

(Zonnebloem, Tuingoudsbloem, Grote Klaproos, Klein Kruiskruid, Straatgras, Oostindische Kers). Andere bloemen groeien het eerste jaar flink uit maar brengen geen bloemen voort; dit geschiedt pas het jaar daarop. Nadat dan ook hier de zaden werden verspreid, sterven de planten. Zij worden tweejarige planten genoemd (Tuinjudaspenning, Wilde Peen, Suikerbiet, Kleine Teunisbloem). Zeer vele planten blijven echter verscheidene jaren leven. Deze overblijvende vaste planten moeten dan 's winters van hun reserve leven; deze wordt opgestapeld in stam en wortels, zoals bij de bomen, doch ook dikwijls in gewijzigde wortels, stengels en bladeren zoals bollen, knollen, wortelstokken (Vlasbekje, Tulp, Narcis, Crocus, Slanke Sleutelbloem).

De éénjarige planten of therofyten kiemen, brengen hun bovengrondse delen tot ontwikkeling, bloeien en verdwijnen in een paar maanden. Het ongunstig seizoen wordt als

Witte Waterlelie : een hydrofyt

Foto : R. Willockx

Grote Klaproos : zomerannuel

Foto : L. Kusters

zaad doorgebracht. Men onderscheidt hierin nog:

- de winterannuelen, die in de herfst kiemen, in de winter groen zijn, in de vroege lente bloeien en in de zomer verdwenen zijn, bijv. Klein Tasjeskruid, Kandelaartje.
- de zomerannuelen, die kiemen, bloeien en afsterven in de loop van een kalenderjaar, bijv. Grote Klaproos, Korenbloem.

Bij de planten die langer leven dan één jaar is het belangrijk te letten op welk niveau ten opzichte van de grond de knoppen overleven. Per niveau onderscheidt men een verschillende levensvorm.

De hydrofyten leven in het water. Hun overwinteringsknoppen maken op organen onder het water het slechte seizoen door, bijv. Witte Waterlelie (wortelstok), de fonteinkruiden (winterknoppen).

Planten waarvan de knoppen zich onder de grond bevinden noemt men geofyten. Hun bovengrondse delen verdwijnen volledig gedurende de winter. De Bosanemoon is een geofyt met wortelstok; de Wilde Hyacint is een geofyt met bol. Planten die hun knoppen ter hoogte van de grond bezitten, zoals het Madeliefje en de meeste grassen, noemt men hemi-cryptofyten.

Lange planten, hetzij houtig, hetzij kruidachtig, waarvan de knoppen op minder dan 25 cm

boven de grond gelegen zijn, noemt men chamefyten. In de winter worden zijn eventueel beschermd door een sneeuwdek, bijv. Blauwe Bosbes, Grote Muur.

Al die planten welke knoppen dragen op meer dan 25 cm boven de grond, noemt men fanerofyten. Het zijn onze bomen en heesters. In koude streken bevinden de knoppen zich boven het eventuele sneeuwdek. Hogergenoemde termen vindt men in de beste plantengidsen terug.

Eenjarige planten slaan niet veel voedsel op, want het wordt direct weer gebruikt voor de vorming van nieuwe weefsels. Meerjarige moeten echter tijdens de winter voldoende voedsel opgeslagen hebben om in de lente weer te kunnen groeien. Bomen slaan voedsel op in bepaalde weefsels van de stam en de takken, maar veel kruidachtige planten, behorende tot de geofyten, hebben speciale ondergrondse opslagorganen. Dit kunnen speciaal gevormde wortels of stengels zijn.

Opslag in gezwollen wortels komt veel voor bij tweejarige planten. De peen is hiervan een uitstekend voorbeeld. Door de penen aan het einde van het groeiseizoen op te graven, maakt de mens gebruik van het voedsel, dat anders het volgende jaar voor de groei van de plant zou worden gebruikt.

Gele Lis : ontspruit uit wortelstok

Foto : R. Willockx

Slanke Sleutelbloem : overblijvende soort

Foto : G. Luyts

Wortelknollen komen voor bij Dahlia's. Ze ontwikkelen zich uit kleine knopjes aan de voet van de plant. Ze zwellen op als er voedsel in komt en blijven in de grond, nadat de bovengrondse delen afgestorven zijn. Uit elke wortelknol en zijn knop kan een nieuwe plant ontstaan.

Ondergrondse stengels zijn de meest voorkomende opslagorganen. Ze variëren onderling in structuur, maar ze verschillen van de wortels doordat ze schaalbladeren (rokken, klisters) en knoppen bezitten.

Wortelstokken zijn horizontale onderaardse "stengels", zoals die worden aangetroffen bij irissen en vele grassoorten.

Ze slaan niet altijd voedsel op, maar wanneer ze dit doen, zijn ze vrij dik. De Aardappel is een stengelknol, een gezwollen deel van de stengel dat voedsel opslaat. Wanneer de stengelknol wordt losgemaakt van de rest van de plant, werkt de aardappel als voortplantingsorgaan.

Knollen en bollen zijn onderaardse opslagorganen, die vaak worden verward. In knollen is het reservevoedsel opgeslagen in de gezwollen stengel en in de bollen bevatten de gezwollen schaalbladeren (ook wel rokken of klisters genoemd) of de gezwollen onderkanten van de groene bladeren van het vorige jaar, het voedsel.

Zaden zijn natuurlijk rijkelijk voorzien van een voedselreserve, die de jonge plant in staat stelt zich te "hechten", tot ze haar eigen voedsel kan maken.

Naast zetmeel worden ook suikers en eiwitten opgeslagen.

Literatuurlijst

- Bossier, *Moderne plantkunde* Brat, 1968.
 Gabb, *Het Plantenrijk*. Chinery, 1966.
 Maton J. *Beginnelsen der plantenfysiologie*. 1973.

Magda De Wolf, Biesstraat 12A, 9390 Herdersem

Onderzoek aan ei-afzetplaatsen van de Zandhagedis

H. Strijbosch, G.J. Martens en J.J. Spaargaren
Afd. Dier-ecologie, Katholieke Universiteit Nijmegen

In het noordwestelijke deel van zijn verspreidingsgebied is de Zandhagedis zeer sterk gebonden aan zandige gebieden. De voortplanting van deze soort geschiedt daar uitsluitend op kleine, open, zandige plekjes in duin- of heide-landschappen. De sterke binding aan het voorkomen in zandige gebieden wordt waarschijnlijk bepaald door deze strikte nestplaatskeuze.

Door bestudering van een aantal van zulke ei-afzettingen en van de daar aangetroffen oude, uitgekomen zandhagedis-legsels hebben wij geprobeerd meer te weten te komen over:

- de juiste kenmerken van goede ei-afzetplaatsen
- het belang van deze ei-afzetplaatsen voor het voorkomen van de soort
- de legselgrootte in veldsituaties.
- de ei-sterfte in de vrije natuur.

De oude legsels werden opgegraven buiten de natuurlijke incubatieperiode van de eieren, d.w.z. vóór juni en vanaf half september, dit om geen verse legsels te verstoren tijdens onze graafactiviteiten. Voor het afzetten van de eieren graven Zandhagedisvrouwtjes ondiepe holletjes op open, zandige plekken en van eind mei tot half juni worden hierin de eieren gelegd. Na de ei-afzet maakt het vrouwtje het holletje weer keurig dicht en verlaat dan deze plaats. Na een incubatie-periode van 2-3 maanden (afhankelijk van het weer in dat jaar) maken de juveniele hagedissen de eitjes open met behulp van een eitand en graven zich dan naar boven. De oude ei-schalen blijven dan achter in de grond en juist hierop richtte zich ons onderzoek. Om deze te vinden werden een groot aantal potentiële ei-afzetgebieden voorzichtig en nauwkeurig afgegraven, tot op

Wijfje Zandhagedis

Foto: R. Willockx

zo'n 15 à 20 cm diepte. Van elke afgegraven plek werden notities gemaakt over grootte, vorm, helling, expositie, randvegetatie, omgevingsvegetatie e.d. Werden er legfels aangevonden dan werd daarvan telkens genoteerd: het aantal eieren, de diepte waarop ze gevonden werden, de positie t.o.v. de rand van de open plek en de mate van doorworteling ter plaatse. Daarna werden de oude eischalen per legfel apart in potjes meegenomen naar het laboratorium voor een latere bestudering onder de microscoop; dit om het al dan niet uitgekomen zijn per ei te kunnen vastleggen. Op een aantal plekken zijn bovendien grondmonsters meegenomen om daarin vocht- en humusgehalte te bepalen en op enkele "goede" en "minder goede" plaatsen werd tijdens de natuurlijke incubatieperiode de temperatuur gevolgd (in totaal ruim 7000 metingen). Het veldonderzoek vond plaats in 1986 en werd uitgevoerd op het landgoed "de Hamert" en het "Meynweg"-gebied, beide op de rechter Maasoever in Nederlands-Limburg. De resultaten zijn in twee categorieën te verdelen, nl. in gegevens betreffende de eigenlijke legfels en in gegevens over de ei-afzetplaatsen.

Gegevens betreffende de legfels:

— In totaal werden 1537 lege eischalen gevonden, verdeeld over 253 legfels. Niet elke aangetroffen eischaal bleek in een legfel te liggen, nl. op deze plekken wordt ook door andere dieren wel eens gegraven, zodat er soms legfels vergraven worden en men dus geïsoleerde eischalen kan vinden.

— er was een verschil te zien tussen "oude legfels" (= van het vorige jaar) en "erg oude legfels" (= van 2 jaar terug of nog ouder). De eischalen uit deze laatste categorie waren aanzienlijk verder vergaan, brokkelig en anders van kleur (dit betrof hoogstens 10 à 20 % van de gevonden eischalen per plek). Daar beide legfeltypen vaak op één eiafzetplaats gevonden werden, kan geconcludeerd worden dat zulke plekken meerdere jaren achtereen gebruikt worden.

— de eischalen werden gevonden op diepten van grofweg 4 - 10 cm, maar een gefundeerde uitspraak over legfel diepte is moeilijk te formuleren, omdat op veel plaatsen graverijen door Konijnen, Wilde Zwijnen e.d. geconstateerd werden. Dit tast natuurlijk de betrouwbaarheid van de gedane dieptemetingen aan.

— de legfel-dichtheid op de gebruikte plaatsen varieerde van 1 - 12 legfels/m². Hierbij werd een zekere clustering van de legfels gevonden, met name in relatie met de afstand tot de rand van de plek (zie verder).

— de gevonden legfelgrootte staat aangegeven in tabel 1. Hierin worden in de bovenste twee regels de resultaten gegeven van de legfels, opgegraven in het voorjaar van 1986, dus van legfels, afgezet in 1985 (of nog daarvoor). De gegevens in de laatste regel zijn afkomstig van plekken, die, na in het voorjaar geheel legfelvrij gemaakt te zijn, in het najaar van 1986 wederom afgegraven werden en dus toen uitsluitend gegevens over legfels van 1986 opleverden.

In de Hamert-populatie blijkt de legfelgrootte beduidend kleiner dan in het Meynweggebied, hetgeen waarschijnlijk terug te voeren is op een verschillende leeftijdssamenstelling in de beide populaties. Ook blijkt er in het Meynweg-gebied een flink verschil in legfelgrootte tussen de legfels van 1985 en die van 1986; hierbij kan het voor Zandhagedissen uitzonderlijk goede weer van 1986 t.o.v. 1985 een rol gespeeld hebben.

— door de gevonden eischalen in het laboratorium nauwkeurig te bestuderen kon nagegaan worden, of ze al of niet normaal uitgekomen waren. Bij normaal uitgekomen eieren is een rechte eitand-snedes aanwezig, de eischaal is op een typische manier dichtgeklapt (tot een "badmuts-model"), het ei is volkomen leeg en de binnenkant van de eischaal is schoon en glad. Buiten zulke eischalen troffen we ook eieren aan met ingedroogd dooiermateriaal erin (terug te voeren tot onbevuchte eieren of eieren waarin het embryo in een vroegtijdig stadium van de ontwikkeling stierf) of met ingedroogde

gebied	aantal legfels	legfelgrootte	
		min.-max.	gemiddeld
Hamert: legfels van 1985*	24	4 - 6	4,6
Meynweg: legfels van 1985*	188	2 - 12	6,1
Meynweg: legfels van 1986	40	4 - 11	6,7

* hierbij zijn enkele legfels van 1984 aanwezig

Tabel 1: Legfelgrootte bij de Zandhagedis in verschillende gebieden (bovenste twee regels en in verschillende jaren (onderste twee regels).

embryo-resten erin (stukjes huid, botjes, nagels, e.d.). In zulke eieren was soms nog wel een eitand-snede aanwezig en het kwam zelfs voor, dat de kop of nog meer van een ingedroogd juveniel diertje eruit stak. Ook werden er aangevreten "dode" eieren gevonden.

Een overzicht van de gevonden ei-sterfte wordt gegeven in tabel 2. Hieruit blijkt, dat deze op de Hamert, waar de legselgrootte dan wel veel kleiner was, aanzienlijk geringer is dan in het Meynweg-gebied. Grofweg kan men zeggen dat gemiddeld één van elke acht gelegde eieren niet uitkomt. Hierbij werden echter zeer grote verschillen tussen verschillende ei-afzetplaatsen gevonden. Zo werd in het Meynweg-gebied op een zandige open plek midden in een mooi heide-stuk een ei-sterfte gevonden van 3,6 % terwijl dit 23,2 % bleek te zijn op een frequent betreden zandpad direct langs deze heide.

Bij de hier gegeven waarden moet opgemerkt worden, dat de totale ei-sterfte wel groter kan zijn dan door ons gevonden, nl. er kunnen ook hele eieren of zelfs hele legsels verdwenen zijn door predatie. Hierbij wordt gedacht aan vraat door Wilde Zwijnen, Vossen (is door ons geconstateerd!) en insecten, maar ook het blootgraven door bijvoorbeeld Konijnen of andere Zandhagedis-vrouwtjes, waarna de aan de oppervlakte liggende eieren door allerlei dieren gegeten kunnen worden.

— grofweg bij 1/3 van de niet uitgekomen eieren bleek ingedroogd dooiermateriaal aanwezig te zijn, bij de andere waren sporen aanwezig van enige of duidelijke embryo-ontwikkeling. Bij deze laatste categorie was slechts in de helft van de gevallen nog sprake van een duidelijke eitand-snede in de eischaal.

gebied	aantal eieren	"dode" eieren	sterfte %
Meynweg	1380	175	12,7
Hamert	157	14	8,9
totaal:	1537	189	12,3

Tabel 2: Ei-sterfte bij de Zandhagedis.

Gegevens betreffende de ei-afzetplaatsen:

— 79,3 % van de gevonden legsels werd aangetroffen op volkomen open, kale, zandige plekken, 18,3 % op open plaatsen met een lichte mosbegroeiing en slechts 2,3 % op plekjes, waar een schaarse, open vegetatie aanwezig was. De gemiddelde legsel dichtheid op de open plekken was 8,1 legsels/m², op de lichtelijk met mossen begroeide plekken 3,8

legsels/m². Tweemaal vonden we een ei-afzetplaats die gedeeltelijk uit open zand en gedeeltelijk uit mos-begroeide plekken bestond. Op de eerste was de legsel dichtheid op het open deel en het mos-begroeide deel respectievelijk 27,3 /m² en 8,1 /m², op de tweede was dit respectievelijk 4,7 /m² en 0,9 /m². Hieruit valt dus af te leiden, dat de volkomen open, zandige plekken volop de voorkeur genieten.

— in tabel 3 wordt van de ei-afzetplaatsen, waar een grondmonster verzameld werd, het gemiddelde vocht- en humusgehalte gegeven. Hieruit blijkt, dat deze plekken erg droog en nauwelijks humeus zijn. Hierbij zij opgemerkt, dat onder laboratoriumomstandigheden een constante vochtigheid van slechts 1,9 % te laag is voor een gunstige ontwikkeling van zandhagedis-eieren (Vergeer & Marijnissen, 1985), maar in ons klimaat regent het normaal gesproken vaak genoeg om in veldsituaties in korte perioden regelmatig over grote vochtgehalten te kunnen beschikken. Waarschijnlijk zijn dus zulke regenbuien erg belangrijk voor de totale vochtbalans van de eieren.

	% vocht	% humus
zandplekken (n = 7)	1,9 ± 0,8	1,3 ± 0,3
"mosplekken" (n = 4)	4,1 ± 1,1	3,0 ± 1,0

Tabel 3: Vocht- en humusgehalte op ei-afzetplaatsen, van de Zandhagedis

De gevonden verschillen tussen de volkomen open en lichtelijk mos-begroeide plekken zijn blijkbaar groot genoeg om in de bodem eronder voor een flink temperatuurverschil te zorgen, nl. in het zand in een mosplek maten we tijdens de incubatieperiode in het veld een temperatuur die gemiddeld 3°C lager was dan op een open plek (gemiddeld 19,1 °C tegen 22,1°C in de maanden juni t/m augustus 1986) — gemiddeld waren de gebruikte ei-afzetplaatsen 2,7 m² groot, maar hierbij was in beide gebieden een grote variatie aanwezig. Ook zandpaden bleken volop gebruikt te worden, maar dan alleen die zandpaden die door een struikheide-vegetatie liepen.

— 17 van de onderzochte ei-afzetplaatsen bleken op een helling te liggen; de expositie van deze hellingen staat aangegeven in figuur 1. Hieruit blijkt een sterke voorkeur voor op het zuiden tot zuidwesten gerichte hellingen.

— van alle aangetroffen legsels werd de afstand gemeten tot de dichtstbijzijnde vegetatie in de rand van de plek. Hierbij bleek een sterke voorkeur voor een afstand van 20 - 40 cm vanaf de rand van de plek, zie figuur 2.

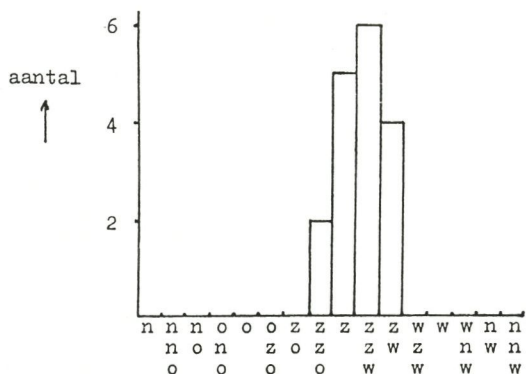

Fig. 1: Expositie van gebruikte ei-afzetgebieden van de Zandhagedis.

Duidelijk is dat de meeste legsels afgezet worden in de eerste 40 cm vanaf de rand (tezamen 76 % van alle legsels), waarbij de zone 20 - 40 cm al 46 % van alle legsels bevat. In de zone van 30 - 40 cm vanaf de rand bleek ook de ei-sterfte significant geringer te zijn dan in de zone van 0 - 30 cm en die van meer dan 40 cm vanaf de rand.

De sterke voorkeur voor de zone 20 - 40 cm vanaf de rand is wellicht verklaarbaar uit het gedrag van de ei-afzettende vrouwtjes, die

enerzijds niet te ver de open plek op willen om het risico van predatie voor henzelf klein te houden, maar anderzijds niet te dicht bij de rand kunnen blijven, omdat daar het zand te sterk uitgedroogd raakt door de omringende vegetatie.

Uit de verdeling van de legsels op de open plekken, zoals aangegeven in figuur 2, valt af te leiden, dat een ronde plek met een diameter van 1 m (d.w.z. een oppervlak van slechts 0,8 m²) al goed is voor 87 % van de legsels, is de diameter 1,2 m (opp. 1,13 m²) dan kan al 95 % van de legsels op een goed plekje afgezet worden.

— de randvegetatie van de gebruikte ei-afzetplaatsen bestond op de Hamert voor 73 % uit Struikheide in het Meynweg-gebied was dit zelfs 91,5 % (zie tabel 4). Buiten Struikheide werden enkele typische heide-grassen en wat Schapezuring aangetroffen in de rand van de ei-afzetplaatsen.

— bij de keuze van de ei-afzetplekken wordt blijkbaar terdege rekening gehouden met de aanwezigheid van bomen en/of struiken in de directe omgeving. Dit werd onderzocht door rondom 25 verschillende, gebruikte ei-afzetplaatsen de aanwezigheid van zulke structuren nauwkeurig vast te leggen, zie figuur 3. Hieruit komt duidelijk naar voren, dat er op goede plekken met name in zuidelijke, zuidoostelijke en zuidwestelijke richting nauwelijks bomen en struiken gevonden worden.

Drachtige Zandhagedis

Foto: R. Willockx

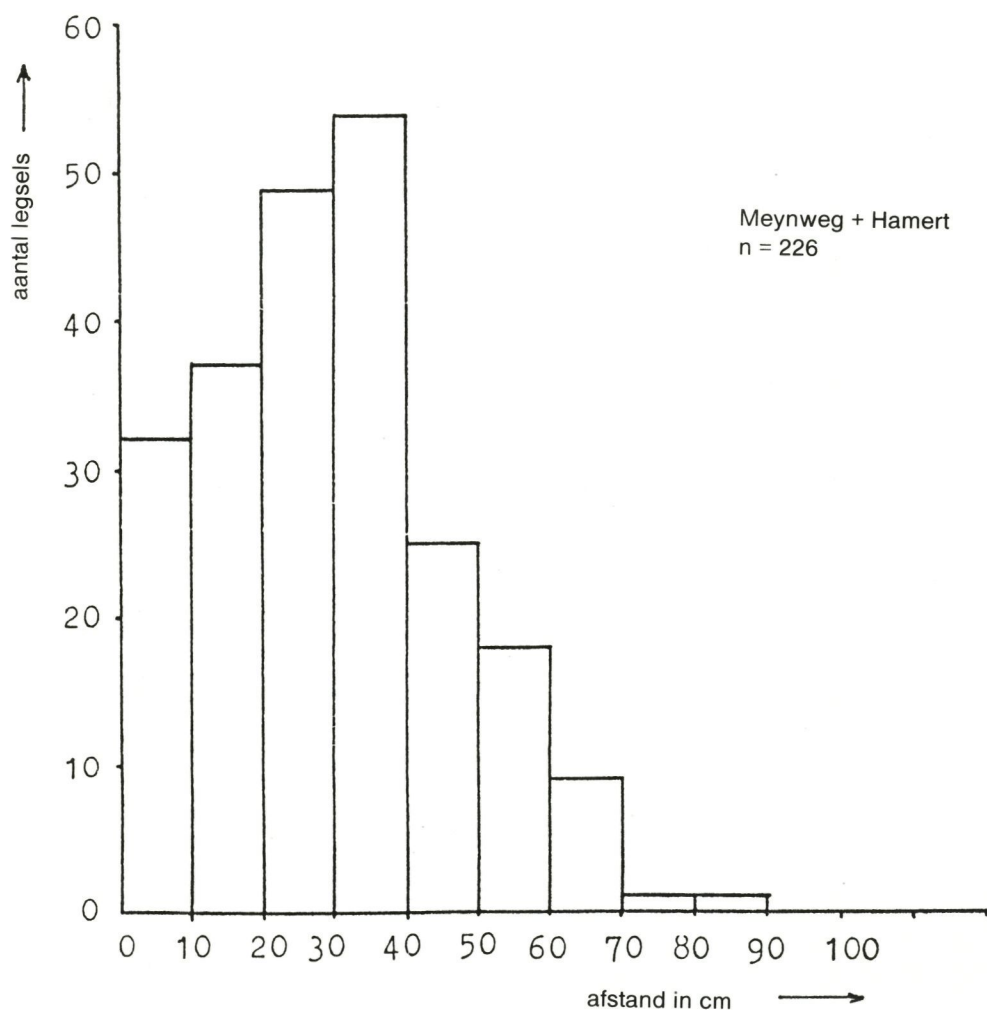

Fig. 2: Ligging van zandhagedislegsels ten opzichte van de rand van ei-afzetgebieden.

	Meynweg 212 legsels	Hamert (41 legsels)
Struikheide	91,5	73,2
Bochtige Smele	0,5	24,4
Pijpestrootje	—	2,4
Schapezuring	—	2,4
Struisgras	0,9	—

Tabel 4: Dichtsbijzijnde vegetatie t.o.v. zandhagedislegsels (uitgedrukt in procenten)

Uit de nu gepresenteerde resultaten vallen de criteria voor een ideale ei-afzetplaats voor de Zandhagedis af te leiden, namelijk deze:

- ligt in een lage vegetatie, bij voorkeur van Struikheide
- op een droge, niet te humeuze, zandige plaats,
- is bij voorkeur geheel onbegroeid en heeft geen struik- of boomgroei in de directe omgeving, met name niet in ZW- Z- en ZO-richting,
- ligt vlak of tegen een niet te steile (uitspoelingsgevaar!) Z- of ZW-helling
- en voldoet al bij een grootte van 1 à 2 m².

Uit dit onderzoek bleek met name in het Meynweggebied ook, dat in die delen van het

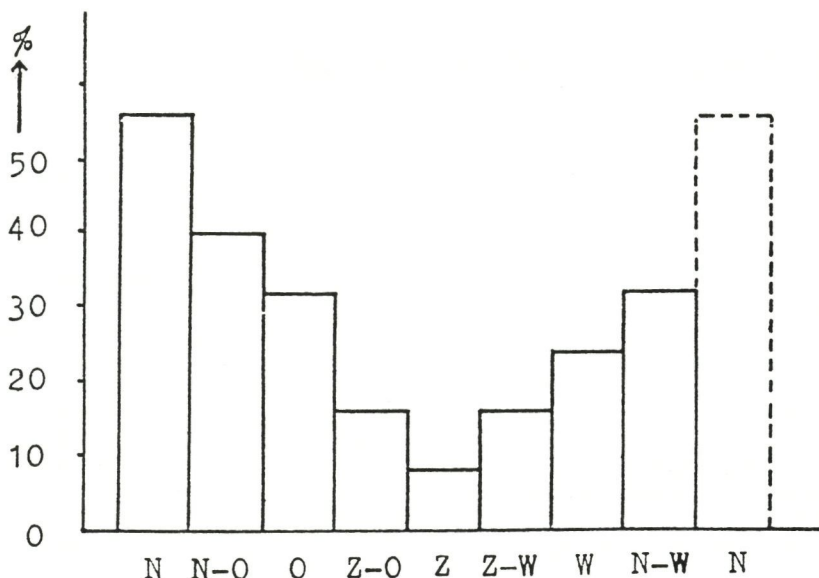

Fig. 3: Aantal gebruikt ei-afzetplaatsen met bomen en/of struiken binnen een afstand van 25 m in een bepaalde richting, per richting uitgedrukt als het percentage van alle gebruikte ei-afzetplaatsen (n = 25).

terrein waar veel van zulke plekken aanwezig waren, aanzienlijk meer Zandhagedissen voorkwamen dan in die, waar zulke plekken niet of

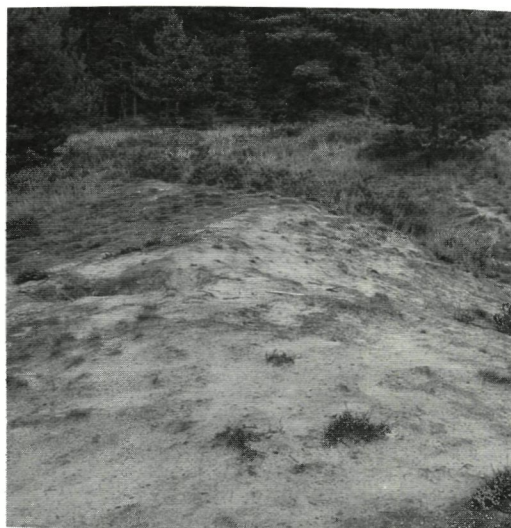

Foto: Keoon

nauwelijks aanwezig waren. Uit onderzoek aan zandhagedis-populaties in Engeland komt een soortgelijk belang van open plekken naar voren (Corbett & Tamarind, 1979). Wordt dit gegeven gecombineerd met de zojuist beschreven "ideale ei-afzetplaats", dan is een goede beheerstechniek mogelijk voor zandhagedis-populaties.

Het aanbrengen en onderhouden (af en toe omwoelen om mosgroei en regeneratie van de vegetatie tegen te gaan) van zulke plekken is relatief gemakkelijk en goedkoop en kan op zandhagedis-populaties aan de rand van hun areaal, waartoe ook de onze behoren, een sterk positieve invloed hebben.

Literatuur

- Corbett K.F., D.L. Tamarind, 1979. Conservation of the sand lizard, *Lacerta agilis*, by habitat management. *Brit. J. Herpetol.* 5: 799-823.
- Vergeer L., J. Marijnissen, 1985. *Aspecten van de voortplanting bij Lacerta agilis* (de zandhagedis). Doctoraalverslag 262, Afd. Dieroecologie, K.U. Nijmegen.

Vijf jaar begrazing in het staatsbos „De Stropers”.

Jan Dhollander en Franki Saman

Sinds het voorjaar van 1984 loopt er in het staatsbos „de Stropers” te Kemzeke een begrazingsexperiment. Ongeveer 6 ha grasland en bos worden in één geheel begraaasd door een wisselend aantal dieren. Aanvankelijk, in 1984 en '85, liepen er alleen tijdens de zomer 10 tot 15 schapen. In 1986 graasden er het hele jaar door 15 schapen en 8 lammeren, in 1987 14 schapen en 17 lammeren en in 1988 6 schapen, 10 lammeren en af en toe 1 pony. De lammeren werden telkens vanaf september weggehaald.

De graslanden waren van 1945 tot 1968 in gebruik als legweide voor vlas en als schrale akker. Ze lagen van 1968 tot '78 braak en werden in 1978 en '79 zwaar bemest voor maisteelt. In 1979 werden ze aangekocht door het Vlaamse Gewest samen met nog 74 ha bos

en schraalland. De aanvankelijk zeer bloemrijke graslanden (Dhollander, 1984) werden van 1980 tot '83 gemaaid en gehooid in augustus om de invloed van zware bemesting terug te dringen.

Het bos binnen de omheining bestaat uit verschillende percelen met Grove Den, Fijnspar, Ruwe Berk, Zomereik, Amerikaanse Eik, Grauwe en Zwarte Els en Amerikaanse Vogelkers. De onderbegroeiing wordt ingenomen door Vuilboom, Lijsterbes, bramen, wilgen en Kamperfcelie. De oudste Dennen, Sparren en Zomereiken zijn ongeveer 45 jaar. De waterstand in het gebied schommelt sterk; 's winters staat het grondwater op enkele plaatsen tot tegen het maaiveld, 's zomers tot 1,2 m en meer eronder.

De bedoeling van de begrazing is de diversiteit

Ruigte met Duinriet en bramen.

Pteridiumvegetatie met graaspaadje.

aan planten en dieren binnen het gebied te verhogen en vooral de restanten van heischrale graslanden optimaal te laten ontwikkelen (Rombaut, 1984). Tevens kan door begrazing een dynamisch evenwicht ontstaan tussen de twee aanwezige uitersten nl. bos en grasland, waarbij ook mogelijkheden gecreëerd worden voor zoom- en mantelvegetaties en struweel. Deze vormen een geleidelijke overgang tussen bos en grasland en zijn zeer belangrijk voor allerlei organismen. Vooral de afwisseling tussen kort begraasde en ruige hoger opschietende plaatsen met overjarige planten en strooisel biedt vele dieren ruimte voor verblijf en overwinteren (K. Desender, 1985). Dit is bij een maaibeheer moeilijker te verwezenlijken. Ook de rechtstreekse invloed van de aanwezigheid van grazende dieren op ongewervelden, zoals het deponeren van mest, is niet te onderschatten.

De effecten van een graasbeheer komen slechts traag tot uiting en de mechanismen zijn niet altijd even duidelijk. Zo kan het toenemen van een bepaalde plant te wijten zijn aan verschraving van de bodem, maar ook aan het feit dat de grazers de plant niet lusten. Enkele zaken kunnen wel voorop gesteld worden. Onderbegrazing van een grasland

leidt in onze streken tot boomopslag en bosvorming. Sterke begrazing van een bos verhindert de verjonging van het boombestand en doet het bos op lange termijn verdwijnen. De begrazingsdruk wordt bepaald door het aantal grazende dieren en zal dus uiteindelijk het type landschap bepalen: grasland, ruigte, parklandschap, bos. Hoe meer dieren, hoe meer grasland, hoe minder bos, struweel en ruigte. De variatie aan planten en dieren is het grootst wanneer elk van voornoemde begroeiingstypen in voldoende mate aanwezig zijn. In een evenwichtssituatie vinden we die niet in een willekeurige verhouding. Volgens een studie van Lotz en Poorter (1983) zijn grasland, struweel, ruig grasland en bos in elk landschapstype onder begrazingsbeheer volgens een welbepaalde oppervlakteverhouding aanwezig (zie fig. 1).

Zo zou in een parklandschap ongeveer 56 % grasland, 29 % struweel en 15 % bos te vinden zijn. Opmerkelijk hierbij is dat een jaarrondbeweiding zoals in de Stropers, minder ruimte laat voor struweel dan een seizoensbeweiding (enkel tijdens het groeiseizoen).

Om een gevarieerd geheel te realiseren door permanente begrazing, is er een minimum-

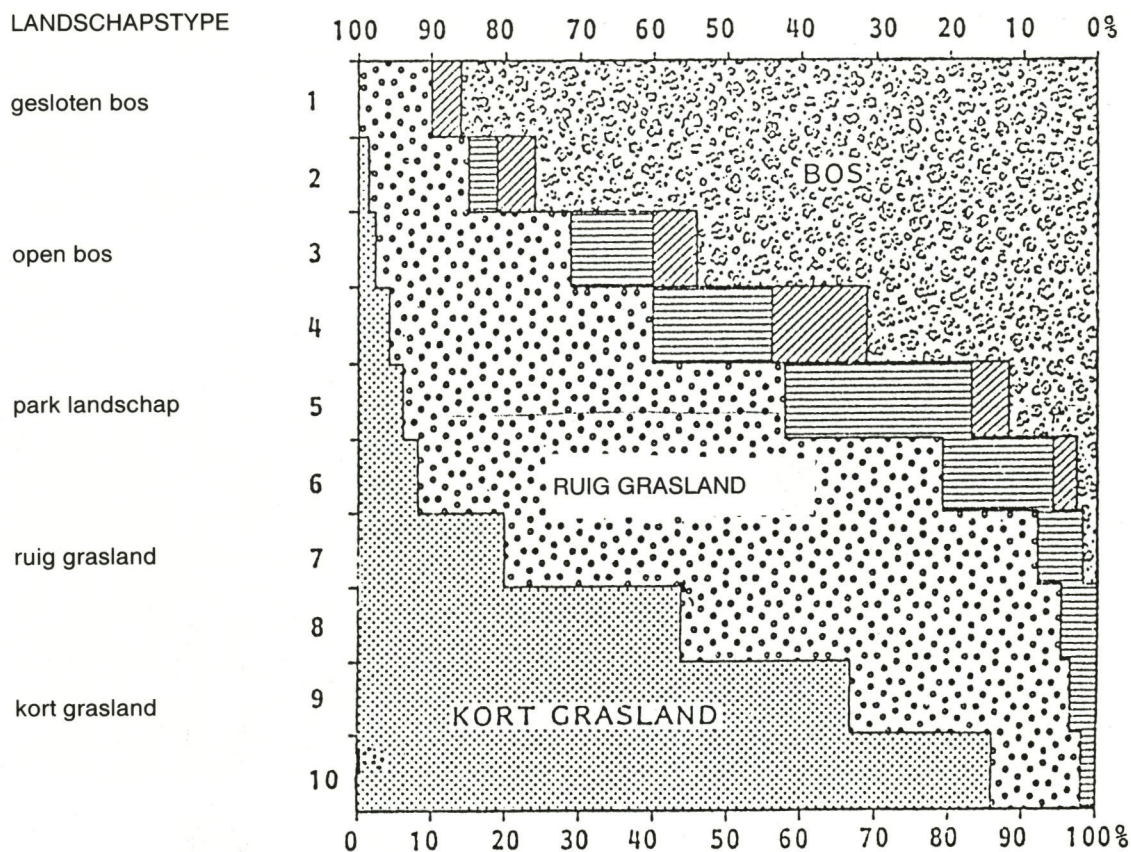

Fig. 1: Indeling landschapstypen naar verhouding bos - struweel - ruigte - kort grasland; naar een studie van Lotz en Poorter (1983).

 struweelontwikkeling bij jaarrondbeweiding

 + seizoenbeweiding

oppervlakte vereist en moet de uitgangssituatie voldoende mogelijkheden laten voor de ontwikkeling van zoom- en mantelvegetaties. Bodemgesteldheid, voedselrijkdom, grondwaterpeil, lichtinval, reeds aanwezige begroeiing, elk van deze factoren bepalen mee het resultaat. Starten met een intensief beweide grasland lijkt de beste mogelijkheden open te laten. Door vermindering van de begrazingsdruk kan men een deel van het grasland laten verruigen en struweel en bos laten opschieten zodat vrij vlug een aantrekkelijk geheel ontstaat nl. een grasland met verspreide bomen en struiken. In deze situatie kan men dan het aantal grazende dieren min of meer constant houden.

In het begrazingsexperiment in de Stropers is er ongeveer 50 % bos (zie fig. 2). Wil men hier met behoud van het boombestand tot een soort parklandschap of open bos komen waarin ook struweel en zoomvegetaties een aandeel hebben, dan zal het gedeelte grasland moeten verminderen (zie fig. 1). Moet daarentegen het meer open karakter van de schrale graslanden behouden blijven dan zal het aandeel bos moeten verminderen. Dit betekent bomen kappen of laten afsterven. Het spontaan laten uitdunnen van het bos door sterfte of windval kan een lang proces zijn. Bovendien is er in de tussentijd geen ruimte voor struweelvorming zolang deze plaats benomen wordt door bos.

Intens begraasd bosperceel

In de winter van 1984-'85 is er gekapt in de 25 jaar oude berkenopslag binnen de omheining, waardoor er een meer open structuur ontstond. De jaren daarop ontwikkelde zich hier een grazige vegetatie met veel bramen, mede dankzij de late begrazingsdruk en de seizoensbeweidning. In de zomer van 1987 werden hier heel wat vlinders waargenomen o.a. de Kleine IJsvogel. Hiermee wordt bevestigd dat een open bosstructuur met veel zonnige beschutte plaatsen, waar bovendien extensief gegraasd wordt, een uitgelezen biotoop is voor veel vlinders (Bink en Van der Made, 1986). Vanaf 1986 werd er een jaarrondbeweidning met 15 schapen ingesteld vooral om de op enkele percelen massaal voorkomende Pitrus en Biezeknoppen te lijf te gaan. Als gevolg hiervan werd het braamstruweel tijdens de winter van 1987-'88 en de daaropvolgende lente sterk aangevreten. Overjarige bladeren van braam worden immers tijdens zachte winters graag gegeten door schapen, terwijl de nieuwe scheuten in het voorjaar vooral in trek zijn. Ook op andere plaatsen was er een duidelijke afbraak van het struweel. Op de natste open percelen heeft zich als gevolg van de ernstige storing in 1978

en '79, nl. omploegen en bemesten, een pitrus-biezeknoppenvegetatie ontwikkeld met Kale Jonker, Moerasrolklaver en Gewone Wederik. Deze laatste worden door de schapen tussen de russen uit gegeten, samen met de opslag van Ruwe en Zachte Berk, wilgen en bramen. Hierdoor ontstond er een fijnmazig gangenstelsel waardoor de schapen overal de gegeerde planten tussen de Pitrus en Biezeknoppen uit kunnen halen. De op deze manier ontstane gradiënten leiden waarschijnlijk geen struweel in. Beter ware hier het maaibeheer van voor het begrazingsexperiment nog enkele jaren verdergezet. De kans was dan groot dat de dominantie van deze agressieve planten minder zou zijn geweest. Het opnieuw maaien van de russenvegetatie wordt met toenemende terughoudendheid bekeken. Het zou de prille gradiënten die toch ontstaan zijn teniet doen en de beoordeling van het experiment bemoeilijken. Bovendien herbergen de pitrus-biezeknoppenpollen heel wat ongewervelden en muizen, wat ongetwijfeld bijdraagt tot de diversiteit van het gebied. Vanaf mei 1988 is het aantal schapen drastisch verlaagd tot maximum 10. Terzelfdertijd werd er af en toe een pony bijgeplaatst. Pony's zijn

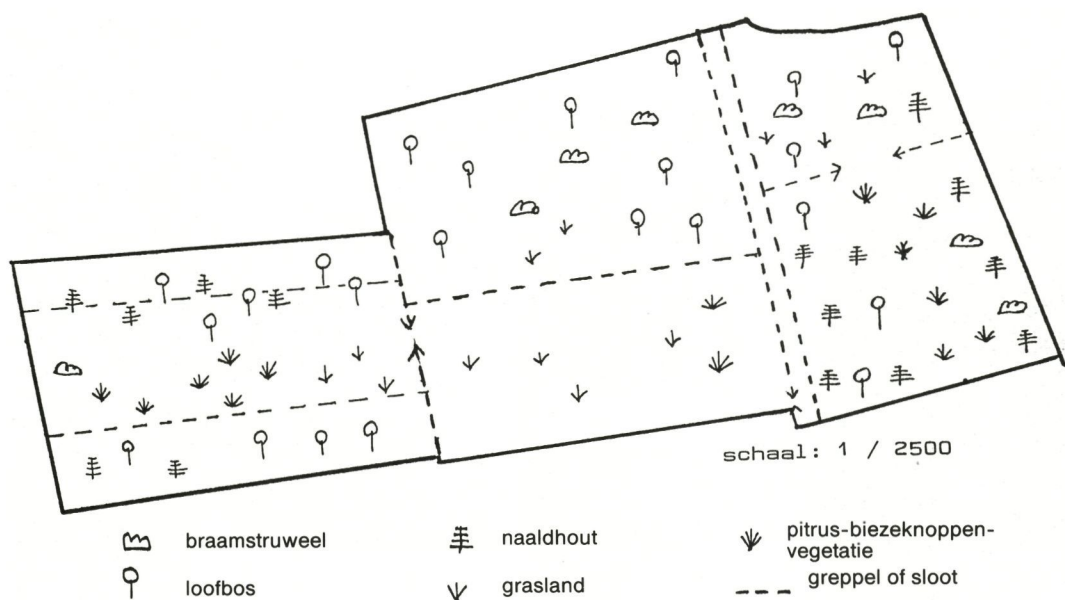

Fig. 2: verdeling bos, grasland en ruigte in het begrazingsexperiment.

Aftakelend braamstruweel in sterk begraasd bosperceel.

Braamstruweel in opengekapt berkenbos.

minder kieskeurige grazers, ze eten gemakkelijker hogere vegetatie, ook Pitrus en Biezeknoppen, en ze trappen de plantengroei meer open, waardoor ongewenste strooiselophoping zoals in het geval van Pitrus wordt tegengegaan. Deze effecten zijn na 1 jaar reeds goed merkbaar; de russen werden op vele plaatsen duidelijk open getrapt en aangevreten. In het spoor van het paard volgen de schapen op zoek naar eetbare planten zoals grassen, Struikheide, jonge boompjes en Kale Jonker, waarvan de bladrozetten 's winters tot in de grond worden opgegeten.

Toch wordt de pitrus-biezeknoppenvegetatie pas echt betreden als de grazige gedeelten overbegaasd worden en het bosstruweel sterk aangevreten wordt. Vooral de Vuilboom krijgt het hard te verduren, mede omdat de schors erg in trek is bij de schapen. Overigens zijn de grazige vegetaties bloemrijk. Op de drogere delen vinden we planten van het zilverhaververbond met Gewoon en Zandstruisgras, Klein Vogelpootje, Hazepootje, Hondsviooltje, Mannetjesereprijs, Schapezu-

ring, e.a., Struikheide, Brem, Trekrus en Stekelbrem zijn strikt afhankelijk van de aanwezige lokale zaadbanken. Soorten van de echte heischrale graslanden zoals Zandblauwtje, Borstelgras en Tandjesgras zijn nog niet te vinden buiten de nooit beakkerde delen. Vochtige kamgrasvegetaties treffen we dan weer aan op de nattere delen met Pitrus, Biezeknoppen, Wederik, Moerasrolklaver, Kruipganzerik, Hazezegge en Veelbloemige Veldbies (Leten, 1988). Ook akkeronkruiden zoals Akkerandoorn, Akker- en Driekleurig Viooltje, Smalbladige Wikke, Klein Streepzaad en Knopherik, houden er stand door de graaf- en woelactiviteiten van Mol en Konijn.

Vogels die ongetwijfeld profiteren van de begrazing en dan ook veel gezien worden binnen de omheining zijn Houtduif, Ekster, Zanglijster, Grote Lijster, Fazant en Buizerd.

Conclusie

Voor het behoud van de schrale graslanden is de begrazing ongetwijfeld gunstig geweest, hoewel de vestiging en verspreiding van echte

heischrale soorten moeilijk en traag verloopt. In de nattere delen evenwel heeft het graasbeheer tot minder gewaardeerde russenvegetaties geleid.

Door de huidige hoge begrazingsdruk zijn er voor zoom- en mantelvegetaties weinig mogelijkheden weggelegd. Openkappen van het bos, seizoensbeweidings of verminderen van het aantal grazende dieren lijkt aangewezen, maar zal ongetwijfeld de pitrusvegetatie ongemoeid laten die dan zeldzamere planten als Struikheide, Stekelbrem, Trekrus e.a. zal verdringen.

Waarschijnlijk is het niet mogelijk om door middel van permanente begrazing in een gebied van 6 ha een soort parklandschap te creëren.

De nog op te richten officiële beheerscommissie, nu het gebied staatsnatuurreservaat geworden is, zal zich hierover moeten buigen.

Literatuur

- Bink, F.A., J.G. Van der Made, 1986. Dagvlinders en grote herbivoren. *De Leven de Natuur* 87, nrs. 5 en 6.
- Desender K., 1985. Graslandbeheer en invertibraten. *Natuurreservaten* 7, nr 3, p. 88-91.
- Dhollander J., 1984. Vergeten akkeronkruiden in het noorden van het Waasland. *Wielewaal* 50, p. 270.
- Leten M., 1988. *De Stropers enige achtergrondinformatie*. Niet gepubliceerd rapport ten behoeve van de Werkgroep Begrazing van Natuurreservaten vzw.
- Lotz B., H. Poorerr, 1983. *Natuurtechnische begrazing. Een aanzet tot modelmatige benadering*. RIN-rapport 83/2, Rijksinstituut voor natuurbeheer (Nederland) pp. 65 + 9 bijlagen.
- Rombaut E., 1984. Schapen beheren de natuur in de Stropers. *'t Groene Waasland* 4, nr. 4, p. 20-21.

Jan Dhollander, Bergstraat 25,
2780 Sint-Gillis-Waas.

Franki Saman, Leebrugstraat 32a, 9190 Sinaai.

IJseend geen vriendje van de Kokmeeuw

Zeebrugge 8/11/88, aan de haven - windstil weer, + 13 C°

G. Orbie

De laatste jaren zijn we in de Brugse regio nogal gewoon geraakt aan de aanwezigheid van één of meerdere exemplaren IJseend. Alhoewel zeldzaam bij ons gaat de soort door als één van de meest verspreide eendesoorten in het Noord-Palearctisch gebied. Toch blijft het een bezienswaardigheid waarbij meestal vrouwelijke exemplaren in winterkleed (juvenile mannetjes-vrouwtjes) worden waargenomen. Het voornoemde ex. is waargenomen op 6/11/1988 en op 22/11 nog steeds ter plekke in gezelschap van een 2de exemplaar en verblijft op een onder water gespoten weidegebied (diepte 0,50 à 1 m) in gezelschap van 3 wijfjes Brilduiker. Verder: typische duikeenden zoals Tafeleend en Kuifeend, ook Aalscholvers duiken er constant kopje onder en Smienten vinden er toevlucht en rust. Blijkbaar is dit een voedselrijk biotoop voor "duikende soorten" en daar maakt de IJseend dan ook dankbaar gebruik van, alhoewel... Het viel mij op dat een kleine groep Kokmeeuwen (5 à 8 ex., waaronder juvenile) de IJseend bij het boven water komen telkens en opnieuw lastig vielen door boven de eend te gaan hangen waarop deze bijna ogenblikkelijk weer dook. De meeuwen zetten zich dan maar op het water neer en gingen, onrustig om zich heen speurend, ter plekke rondjes zwemmen.

Seconden later dook de IJseend wat verder op... en weer de Kokmeeuwen erop af. Dit scenario bleef zich maar — zonder enige reden of resultaat voor dat parasiterend gedrag — herhalen.

Op 22/11 was het heel wat kouder (+ 3 C°) met een fikse N-W wind. De twee ex. doken quas simultaan — maar in rustig tempo. Overigens was er geen Kokmeeuwite bespeuren.

Guido Orbie, Rietlaan 33, 8200 Brugge.

OPROEP TOT MEDEWERKING VELDORNITHOLOGISCH JAARBOEK VAN DE NOORD-WESTHOEK, 1988 - 1989.

Zopas verscheen het eerste Veldornithologisch Jaarboek van de Noord-Westhoek. Momenteel wordt reeds gewerkt aan een tweede jaarboek met als waarnemingsperiode juli 1988 - juni 1989. De beschouwde regio omvat de gemeenten en deelgemeenten van De Panne, Koksijde, Oostduinkerke, Nieuwpoort, Middelkerke, Veurne, Diksmuide, Koe-

kelare, Ichtegem, Kortemark, Staden, Houthulst, Lo-Reninge, Alveringem en Vleteren. Er zijn heel wat mensen van buiten deze regio die er regelmatig (vaak tijdens vacaties) interessante waarnemingen verrichten. Het loont zeker de moeite om ook deze gegevens op te nemen in het jaarboek. Daarom doen we een beroep tot deze mensen om hun waarnemingen op te sturen naar:

Koen Devos, Kapelhoekstraat 55, 8160 Diksmuide, en dit uiterlijk tegen eind december 1989.

voor U gesprokkeld

— Op 24 oktober 1989 startte BRT-Teletekst met de ornithologisch rubriek "Rare Vogels". Dit soort berichten over zeldzame soorten en meer algemene informatie (broedgevallen, trek, studiedagen, publikaties) is te vinden op pagina 636 van BRT-Teletekst.

— De actiegroepen van Willebroek en de Rupelstreek, samen met BBL-Vlaanderen, ijveren tegen de asbestvervuiling in de streek o.a. door de asbestcementsluikstorten en de met asbestafval aangelegde wandelpaden in het Natuurpark Het Broek.

— Van 15 oktober t.e.m. 15 november 1989 mochten in Vlaanderen weerom 25.250 zangvogels gevangen worden. Vinken, Sijsjes en Kneus. Het betreft alleen natuurlijk de legale vangsten.

— Op klacht van het Koninklijk Verbond Voor de Bescherming van de Belgische Vogels, werd door de technische beambten van AROL een controle uitgevoerd te Weelde bij de nationale voorzitter van de Koninklijke Belgische Ornithologische Federatie. Diverse illegale vogelvangsttuigen werden er gevonden en in beslag genomen. Bovendien bleken 70 % van de vogels van zijn volière onwettig in zijn bezit te zijn. Al deze vogels werden in beslag genomen en overgebracht naar een vogelopvangcentrum. Het KBVBV heeft klacht neergelegd en stelt zich in deze zaak burgerlijke partij. Het eist eveneens dat Dhr. Verdonck zal worden ontslagen uit zijn vereniging (persbericht KBVBV).

— In haar veel bekeken televisieprogramma SOS eiste dierenvriendin Brigitte Bardot een betere reglementering van de jacht in Frankrijk en afschaffing van de traditionele jacht op Tortelduiven en andere trekvogels. Frankrijk telt mee dan anderhalf miljoen jagers die jaarlijks meer dan 50 miljoen dieren doden. Een minderheid gebruikt verboden technieken als klemmen, strikken en lijmsokken (GvA).

— De Dutch Birding vogellijn heeft nu een Belgisch telefoonnummer 03/488 01 94. Ze wordt beheerd door Gerald Driessens, Bosstraat 44, B 2500 Lier. Tel. 03/480 82 12.

H. Franckx

Bronnen: Charadrius 25/1, Ciconia 12/3, Ciconia 13/1-2; Der Falke 36/5, J. Orn. 130/3, Limosa 62/2

— Geruide handpennen van Haviken werden verzameld in de nabijheid van hun nesten rond Jülich (DBR) — hartje Ruhrgebied. Via gespecialiseerd onderzoek werden de veren onderzocht op cadmium-, lood- en koperconcentraties. Deze waren opvallend aanwezig bij pluimen die in contact waren gekomen met regen.

— Sinds 1600 zijn er ongeveer 135 vogelsoorten van de aarde verdwenen. Het grootste gedeelte waren vogels die geïsoleerd leefden op eilandengroepen. De Dodo van het eiland Mauritius is hiervan een bekend voorbeeld.

— Grote broedkolonies Kieviten in Zwitserland nemen in aantal af sinds 1984.

— De Baardgrasmus breidt zijn broedareaal in Roemenië stelselmatig uit; toch zijn er nog geen broedgevallen vastgesteld ten noorden van de Balkan.

— Een Visarend geringd op het nest in de DDR werd in zijn tweede levensjaar teruggemeld uit Rogaland, Noorwegen. Dit gegeven is in tegenspraak met wat men vroeger dacht: niet-geslachtsrijpe Visarenden in hun eerste en tweede zomer verblijven in de omgeving van het overwinteringsgebied van de soort in West-Afrika.

— Buidelmezen die in het Groothertogdom Luxemburg en de Franse Moezel in sep-

tember-oktober werden geringd zijn afkomstig van de broedplaatsen in Zweden, de DDR en de DBR. Ze overwinteren in Zuid-Frankrijk, Spanje en Portugal.

— Uit een braakballenonderzoek van de Kerkuil in Elzas-Lotharingen (Fr) blijkt dat slechts een gering deel van de prooien vleermuizen zijn; om juist te zijn: 111 vleermuizen op 111.497 prooien.

— Vier factoren zijn ongunstig voor het bestand van het Auerhoen in de Voagezen (Fr): de vele wegen die de wouden doorkruisen, het toerisme, de boomculturen en de overbevolking van het hertenbestand.

— Roofvogelvervolg in Noord-Nederland is een lokaal fenomeen en vormt geen bedreiging voor de roofvogelstand als geheel.

— Een geluidsscherm van 400 meter lang in Dortmund (DBR) met 41 vensters (elk: 0,5 -

2 m²) werd een jaar lang onderzocht op raamslachtoffers. Slechts twee dode vogels (Groenling, Merel) werden gevonden. Men vermoedt dat het scherm als grens dient voor heelwat vogelbiotopen.

— Niet minder dan 132 Nederlandse gemeenten ondersteunen het verzoek om afschaffing van de jacht op elf vogelsoorten (Wintertaling, Slobeend, Watersnip, Krakeend, Pijlstaart, Tafeleend, Kuifeend, Toppereend, Houtsnip, Goudplevier, Patrijs) op hun grondgebied; 50 gemeenten reageerden afwijzend op het verzoek van Vogelbescherming. Het laatste woord lag nu bij de minister van Landbouw en Visserij die onlangs verklaarde geen voorstander te zijn van de bescherming van deze 11 soorten.

R. De Fraine

BERI - 20

Volume 20 van de "Belgium Environmental Research Index" is zopas verschenen. De BERI is een lopende bibliografie die de Belgische wetenschappelijke en technische literatuur in verband met het leefmilieu signaleert. Hierin worden de pertinente artikelen uit de 150 belangrijkste Belgische tijdschriften geselecteerd. Publikaties van Belgische auteurs in het buitenland worden eveneens opgespoord en vermeld. Ook Belgische oktroyen, normen, boeken, rapporten en congresverslagen worden opgenomen. Deze uitgave bevat de volgende hoofdstukken: waterverontreiniging, luchtverontreiniging, geluidshinder, vaste afvalstoffen, bodemverontreiniging toxische produkten, radioactiviteit, urbanisatie en ruimtelijke ordening. Volume 20 heeft betrekking op publikaties van het jaar 1988 en bevat 1124 referenties (252 blz.). Deze uitgave kan bekomen worden bij de Dienst Leefmilieu van het Nationaal Centrum voor Wetenschappelijke en Technisch Documentatie (NCWTD) - Koninklijke Bibliotheek, Keizerslaan 4, 1000 Brussel, tegen de prijs van 200 F (buitenland: 300 F).

NATUURBEHEER door Martin Hermij e.a.

Recent werd door Stichting Leefmilieu, in samenwerking met het Instituut voor Natuurbehoud en Natuurreservaten, het boek Natuurbeheer uitgegeven.

Dit degelijk werk is opgesplitst in 3 delen. Het eerste behandelt enerzijds geschiedenis en actuele problemen van het natuurbehoud, anderzijds een aantal thema's die specifiek bekeken worden in relatie tot natuurreservaten, bv. hydrologie, sociale en recreatieve functies, reintroductie van soorten enz.

In het 2de deel komen een 6-tal biotooptypes uitgebreid aan bod: beken en rivieren, moerassen en open water, graslanden en ruigten, heide, kustduinen en bossen. Telkens wordt aandacht besteedt aan het landschapstype en zijn fauna en flora en aan het geëigende

beheer. Dit hoofdstuk wordt afgerond met een bespreking van het begrazingsbeheer.

Deel 3 tenslotte gaat dieper in op een aantal beheersmaatregelen en bespreekt tot slot de natuurbeheersverenigingen in Vlaanderen.

De teksten worden hier en daar onderbroken voor korte intermezzo's (16 in totaal) over speciale thema's bv. het Netebekken, het beheer van libellen, watermerkziekte,...

Dit is het eerste boek in Vlaanderen dat op een dergelijke uitgebreide manier het beheer van natuurgebieden in het algemeen en van reservaten in het bijzonder behandelt. De 22 auteurs staan in voor de degelijkheid van de teksten. Wie zijn kerst- of nieuwjaarsgeschenk nog te goed heeft, kan meteen het zoeken staken. Prijs: 1.375 F (voor abonnees op "Leefmilieu": 1.200 F).

Verenigingsberichten

Zondag 29 april 1990:

13de VLAAMSE ARDENNENDAG: VERNIEUWDE MIDDAG-FORMULE!!

De dertiende... een slecht voorteken?

Het kon inderdaad niet blijven duren: wegens interne, technische redenen kan de brouwerij Roman sedert vorig jaar geen groepen meer ontvangen in de weekends. In 1989 wilde de directie nog éénmaal een toegeving doen voor De Wielewaal en de Stichting Omer Wattez, maar in 1990 is dit om begrijpelijke redenen niet meer mogelijk.

We zijn de brouwerij Roman dankbaar dat ze ons bijna 10 jaar zo hartelijk ontvangen hebben. Voor menig Wielewaler, Vlaamse en Nederlandse natuurliefhebber is het "bruintje" van Roman een begrip geworden dat als van nature geassocieerd werd met de Vlaamse Ardenndag!

We moesten dus een andere verzamelplaats zoeken, groot genoeg om meer dan 600 mensen op te vangen, met de nodige accommodatie qua toiletten, tapkast,... liefst niet te duur en centraal gelegen in de Vlaamse Ardenen. Het leek een bijna onmogelijke opdracht, maar we vonden zo'n zaak: het NCMV-gebouw in de Gevaertdreef in Oudenaarde (zie bijgaand plannetje). Beter nog: in deze zaal kan iedereen binnen een zitplaats vinden. Het typisch Belgische regenweer kan ons dus 's middags niet meer deren! Daarenboven kan de barbecue blijven, is er ruim parking en krijgt de boekenstand van onze Wielewaalafdeling en de infostand van de Stichting Omer Wattez veel meer ruimte.

Minder goed is dat alle groepen zich 's middags een weg zullen moeten banen door het centrum van Oudenaarde — hoewel dit anderzijds de aandacht van het publiek meer zal vestigen op De Wielewaal...

Minder prettig nieuws is dat vanaf nu de drank niet meer gratis zal zijn; wel krijgen we de zaal gratis ter beschikking van de uitbater, mits er minimaal 500 consummaties gebruikt worden... anders moeten we een opleg betalen! Dus: laat uw thermos thuis, want er zal ook koffie, soep, frisdrank e.d. te verkrijgen zijn. Een suggestie van onze SOW-medewerkers: brood met barbecue-worst smaakt nog zo lekker bij een bruintje, en napraten (aan een tafeltje!) is nog zo gezellig, genietend van een stuk matentaart met koffie!

Denk er aan: de opbrengst van barbecue-,

matentaarten- en boekenverkoop komt ten goede aan het natuurbehoud in de Vlaamse Ardenen!

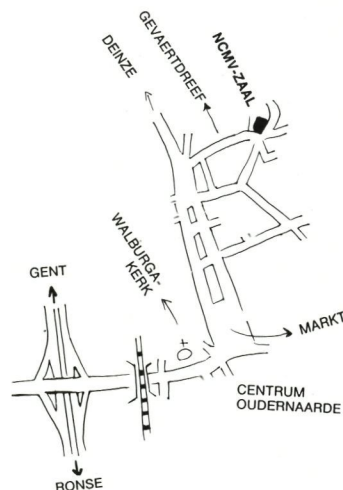
Tot daar de wijzigingen voor de middagpauze. Verder verandert er niets aan het concept van de Vlaamse Ardenndag: elke groep wandelt onder begeleiding van een Wielewaalgids in twee natuurgebieden, één 's voormiddags, één 's namiddags, en onder de middag wordt er van gids en groep gewisseld. Start 's voormiddags om 9 u. aan de kerk van het dorp bij het betrokken gebied. Einde rond 17 u.

De keuzemogelijkheden zijn:

Etikhove (Maarkebeekdal); St-Kornelis-Horebeke (Peerlinckbeek); Zegelsem (Burreken); Ename (Enamebos); Hotond (getuigenheuvel); Brakel-Everbeek (Trimpont); Louise-Marie (Muziekbos); Louise-Marie (Bos ter Eecken); Opbrakel (Brakelbos); Brakel (Diggiewandeling); Melden (Koppenberg); Zulzeke (Kabernol); St-Blasius-Boekel (Zwalmvallei); Michelbeke (Zwalmvallei); St-Maria-Oudenhove (Kloosterbos); Wortegem (Bouvelobos); Schorisse (Bos te Rijst); Kwaremont (heuvellandschap); Rorborst (Zwalmvallei); Parike (Parikebos); Kluisbergen (Kluisberg) (enkel 's voormiddags); Nokere (Kordaelbos) (enkel 's voormiddags); St-Goriks-Oudenhove (Mijnwerkerspad en Zwalmvallei); Ronse-station (oude spoorbedding en bronbosjes).

Bespreken van deze keuze liefst telefonisch met Karel De Waele, tel. 091/86 45 60, adres: Kerselaarslaan 52, 9800 Deinze.

Tot kijk op onze Vlaamse Ardenndag.

RAAD VAN BEHEER VERGADERING VAN 7 OKTOBER 1989

- Een tijdschriftenfonds wordt opgericht, waarvoor ook fiscale attesten kunnen afgeleverd worden. Doel is de illustratie van de bladen te verbeteren. Reeds 10.000 F werd voor dit fonds gestort.
- Minister T. Kelchtermans werd bedankt voor zijn bijdrage tot het natuurbehoud onder meer voor:
 - de goedkeuring van het nieuwe bos-decreet;
 - de oprichting van het spaarbekken te Kluizen;
 - het niet toestaan van een wijziging van het Gewestplan Maasland (Centerparks).
- Minister Waltniel kreeg eveneens een dankbrief i.v.m. zijn houding i.v.m. Centerparks. Anderzijds werd de minister gevraagd de Hobokense Polder integraal als natuurgebied te behouden en niet in te gaan op het stedelijk advies een deel van het gebied om te vormen tot park- en woongebied.
- De Wielewaal wil samenwerken met de Nederlanders om te komen tot een gemeenschappelijke wereldnaamlijst van de vogels.
- In het kader van de 2 % regeling voor behoud van natuur en landschap tijdens de ruilverkaveling Watering (Biezenhoek) te Arendonk bleef een interessant perceel natuur over dat echter niet beheerd wordt. Daarom stelde de Werkgroep voor Milieuzorg Arendonk voor om het perceel in beheer te geven aan Wielewaalafdeling Turnhout. Het gemeentebestuur van Arendonk is hiermee akkoord.
- De Wielewaal gaat een ruilnummer aan met het tijdschrift "De Grutter" van de Zaanse Vogelwacht.
- De Turnhoutse Wielewaalafdelingen staan volledig in voor de aankoop van een perceel in de "Hoge Mierdse Heide" te Oud-Turnhout. Het betreft een weidegebied aansluitend bij "De Liereman". Het is gelegen te Oud-Turnhout wijk E nr 221/C en 4 ha 75 a 25 ca groot. Voor meer gegevens verwijzen we naar de rubriek "Van Aalscholver tot Zeis".
- Nieuwe subsidieregels volgens het Decreet van 27 juni 1985, het zgn. 5e Decreet. De Wielewaal zal in de toekomst door het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Dienst Volksontwikkeling, gesubsidiëerd worden volgens het 5e Decreet, in de plaats van het K.B. van maart 1967. Dit

brengt enkele belangrijke wijzigingen mee voor de nationale vereniging en de afdelingen.

1. Vóór 1 mei 1990 moet de nationale vereniging een dossier inzenden ter erkenning volgens het nieuwe subsidie-systeem.
 2. In de toekomst zal het nodig zijn de algemene vergadering te organiseren in de eerste helft van februari.
 3. Berekening van de subsidies van de nationale Wielewaal:
 - voor de eerste 100 uren een vaste basistoelage van 50.000 F en een werkingstoelage van 50.000 F, dus 1.000 F per uur voor de eerste 100 erkende uren educatieve activiteit.
 - verder 25.000 F voor elke bijkomende schijf van 50 uren.
 - een toelage van 95 % voor het 1ste personeelslid, 80 % voor de volgende, met dien verstande dat per 250 uren educatieve activiteit een halftijdse wedde wordt gesubsidiëerd.
 4. De financiële toekomst van De Wielewaal zal in sterke mate afhangen van de administratieve medewerking van de afdelingen.
 - a. De Wielewaal moet vóór 1 mei een door de algemene vergadering goedgekeurd werkingsprogramma voor het lopend jaar aan de administratie te Brussel bezorgen. Om dit te kunnen realiseren moeten de jaarprogramma's van de afdelingen vóór 15 januari naar het secretariaat te Turnhout verzonden worden.
 - b. De afdelingsactiviteiten moeten op de nieuwe standaardformulieren aangekondigd worden. Ze moeten op het secretariaat te Turnhout zijn telkens vóór de eerste dag van de maand die de publikatie voorafgaat.
 - c. Ook eventuele verbeteringen op de ingezonden aankondigingen moeten zo snel mogelijk op een daartoe bestemd formulier worden gemeld.
 - d. Na elke activiteit dient een aanwezigheidslijst ingevuld met een bondig verslag. Deze lijsten worden zesmaal per jaar naar het nationaal secretariaat gezonden, samen met de aankondiging van de nieuwe activiteiten.
 5. Nadat de nationale Wielewaal zijn subsidie ontvangen heeft, krijgen de afdelingen hiervan 50 %, op basis van het aantal ingezonden en erkende uren.
- Meer inlichtingen zijn te bekomen op het nationaal secretariaat, bij de provinciale verantwoordelijken of bij ondergetekende.

H. Franckx

ACTIE REDT DE SCHELDE APRIL 1990

Internationale voettocht lang de Schelde door Zeeland, België en Noord-Frankrijk

De actiegroep "Red de Schelde" ontstond in 1987 uit de toenemende bezorgdheid van een aantal mensen in verband met de sterk vervuilde Schelde. Een handtekeningen-inzameling en een actieplan voor de verbetering van de waterkwaliteit werden overgemaakt aan de bevoegde instanties. Maatregelen bleven echter uit en daarom wil men in het voorjaar 1990 opnieuw aandacht vragen voor de noodzaak van een schone Schelde. Dit keer in de vorm van een Scheldeloop van de monding (Breskens-Nederland) tot de bron (Abbaye de Vaucelles-Frankrijk).

De organisatoren vragen de medewerking aan zowel gemeentebesturen, natuurverenigingen, atletiekclubs e.d. Er wordt gevraagd om naast het in kaart brengen van de vervuilingbronnen, eveneens een in het oog springende actie op touw te zetten om de aandacht van de pers voor dit evenement vast te houden gedurende de drie weken durende Scheldeloop.

Voor de scholen zullen diverse projecten worden voorgesteld door plaatselijke natuurverenigingen, waaronder lessenpakketten, natuurleerpaden in de Scheldevallei e.d.

Op 9 april 1990 start de looptocht te Breskens (NL); hieronder het schema:

9 april 1990 Breskens-Terneuzen

10 april 1990 Terneuzen-Hulst

11 april 1990 Hulst-Doel
12 april 1990 Doel-Temse
13 april 1990 Temse-Dendermonde
14 april 1990 Dendermonde-Wetteren
15 april 1990 Wetteren-Gent
16 april 1990 rustdag
17 april 1990 Gent-Gavere
18 april 1990 Gavere-Avelgem
19 april 1990 Avelgem-Tournai
20 april 1990 rustdag
21 april 1990 Tournai-Montagne
22 april 1990 Montagne-Condé
23 april 1990 Condé-Valenciennes
24 april 1990 rustdag
25 april 1990 Valenciennes-Bouchain
26 april 1990 Bouchain-Cambrai
27 april 1990 Cambrai-Abbaye de Vaucelles
28 april 1990 Abbaye de Vaucelles-Gouy

De Schelde ontspringt in Noord-Frankrijk en mondt uit in de Noordzee bij Vlissingen en Breskens. In totaal 355 kilometer. De voettocht start op 9 april 1990 in de haven van Breskens. Drie dagen wordt er gelopen (en gewandeld) langs de oevers van de Westerschelde.

Het gebied is rijk aan slikken, zandplaten en schorren met veel waadvogels. De bedreiging van de natuur valt direct op: de zware industrie bij Vlissingen en de industriezone bij Terneuzen. Het drukke scheepvaartverkeer duidt op de grote bedrijvigheid stroomopwaarts. Tijdens de 4e etappe wordt het industriegebied van Antwerpen aangedaan.

De plaatselijke milieubeweging zal hier zeker van zich laten horen.

Acht dagen lang wordt er in Vlaanderen gelopen. Daar worden enkele belangrijke zijrivieren gekruist, waaronder de Rupel die het Brusselse afvalwater afvoert en de Durme met zijn zoetwaterschorren.

Een aantal natuurreservaten (schorren) langs de Scheldeloop worden door onze vereniging beheerd, en zijn voor hun bestaan afhankelijk van een goede waterkwaliteit van de Schelde. Reden te meer om deze "Redt de Schelde actie" te steunen.

Daarna volgen nog twee etappes in Wallonië tot Condé in Frankrijk. Vervolgens 5 dagen in Frankrijk tot de bron in Gouy.

Per dag en dus per traject zou maximum zo'n 25 km worden afgelegd. Vertrekkur steeds 10 uur in de voormiddag. Er zullen naar schatting 200 vaste lopers zijn, die zowat het hele traject zullen afleggen.

Indien u aan de gehele Scheldeloop wenst deel te nemen, of een deelname van één week, dient u wel vooraf in te schrijven.

Folders (met inschrijvingsstrook) zijn te bekomen op het secretariaat van de actie "Redt de Schelde", gemeentehuis van Kruibeke,

O.L. Vrouweplein 19/20, 2760 Kruibeke (tel. 03/774 53 10).

Indien u één of enkele dagen wenst mee te lopen of te wandelen hoeft u niet vooraf in te schrijven.

De tochten vertrekken steeds om 10 u. in de voormiddag.

De kracht van de Scheldeloop 1990 zou moeten blijken uit een massale deelname aan de trajecten, om zodoende de problematiek van de waterkwaliteit van de Schelde naar de pers en alle beleidsverantwoordelijken zo ruim mogelijk te stellen.

Zowel overdag als 's avonds zullen activiteiten worden georganiseerd om voormelde problematiek onder de aandacht te brengen. Dit kunnen zowel educatieve als ludieke activiteiten zijn.

Een aantal Wielewaalafdelingen waaronder o.a. afd. Land van Waas-Zuid en afd. 's Heerenbosch werken actief mee aan deze Scheldeloop. Langs deze weg dan ook een oproep aan alle afdelingen die palen aan de Schelde om alsdan nog mee te werken aan deze internationale Scheldeloop. Bel even naar het secretariaat te Kruibeke of contacteer het bestuur van voormelde afdelingen.

*Pas als de laatste boom geveld,
de laatste rivier vergiftigd,
de laatste vis gevangen is,
zal de mens vaststellen
dat geld niet eetbaar is*

(Mohawk Indianen, New York)

Mieken Bruggeman, Gustaaf Van Gucht,
afd. 's Heerenbosch

**VIERDE BUITENLANDSE WIELEWAAL REIS
EMERALD ISLAND INDONESIA:
van zaterdag 4 augustus t.e.m.
vrijdag 24 augustus 1990**

Tijdens deze drieweekse reis komt de nadruk zowel op natuur, cultuur, ontspanning als op kennismaking met de plaatselijke bevolking te liggen. Wat het natuurgedeelte betreft, brengen we onder meer een bezoek aan de bekende Anak Krakatau. Dit is de krater die op 26 augustus 1883 gedurende 19 uren voor de grootste uitbarsting ter wereld zorgde. We cirkelen rond het eiland om de rokende krater te bewonderen. Daarna maken we een wandeling op het eiland, indien mogelijk tot aan de kraterwand. Er is een trekking van een halve dag voorzien op Peucang eiland, waar we herten, pauwen, wilde zwijnen, apen, grondhagedissen enz... kunnen bekijken. Van daaruit vertrekken we per boot naar het Nyiur Bird Sanctuary op het nabij gelegen schiereiland

Ujung-Kulon, waar we verschillende vogelsoorten kunnen waarnemen. Daarna wordt er verder gevaren naar het Handeleum eiland waar we onze intrek nemen in een lodge. Van daaruit gaan we per boot terug naar het schiereiland om de 'Bantengs' (wilde runderen) en allerlei vogelsoorten te observeren. Wanneer we wat verder in het oerwoud trekken en wat geluk hebben dan kunnen we een Lui-paard of de zeldzame Javaanse Neushoorn zien. We verkennen een stukje oerwoud per boot op de Cingenterrivier waar we pythons, waterslangen, krokodillen, hagedissen en vele andere dieren kunnen zien. Er wordt ondermeer ook een bezoek gebracht aan de botanische tuinen van Bogor. Ook bezichtigen we de Tangkubanprahukrater tijdens een voettocht doorheen de kraters, wouden en theeplantages.

Wat het cultuurgedeelte betreft bezoeken we onder meer Taman Mini, een 120 ha openluchtmuseum, waar we de unieke en karakteristieke bouwstijlen van elke provincie in Indonesië kunnen bewonderen. Uiteraard bezoeken we ook de wereldberoemde Borobudur-tempel en het Kraton, paleis van de Sultan. Verder staan op het programma de Hindoetempel Prambanan, de oude haven Jakarta: "Pelabuhan sunda kelapa" en de China-town 'Glodok'.

Naast twee vrije dagen (shopping,...) is er ook volop de mogelijkheid om te zwemmen en te snorkelen aan de prachtige Javaanse stranden en in warmwaterbronnen van Ciater (zwavelbronnen).

Technische informatie:

Het aantal deelnemers is beperkt tot 12. De richtprijs bedraagt 84.000 F. Deze prijs omvat: de intercontinentale en lokale vluchten volgens het programma. Transfers vermeld in het programma. De excursies voorzien in het programma per minibus en per boot. Logies en ontbijt in comfortabele hotels en toeristenklasse op basis van 2-persoonskamers met bad of stortbad en lodge gedurende de trekking. Alle ingangsgelden voor geplande bezoeken. De diensten van de lokale gidsen. De BTW en alle lokale taken.

De prijs omvat niet: de verplichte reisverzekering; de dranken en maaltijden ($\pm$ 3.700 F), de persoonlijke uitgaven en de luchthaventaken.

Een geldige internationale reispas volstaat.

Let op: de reis vertrekt en komt aan in Amsterdam (Schiphol).

Reisleiders: J.-P. De Busschere en L. Van Gompel.

Inschrijven door storting van 15.000 F op postrekening 000-0319785-73 van De Wielewaal v.z.w., Graatakker 11, 2300 Turnhout.

ACTIVITEITENKALENDER

JANUARI

3

Noord-Limburg. Plantenstudie. Wateringen einde Koloniestraat Lommel-Kol, 14 u. Leiding: M. Geboers. Einde: 16 u.

5

Mandelstreke. Hoe vogels fotografisch benaderen. Aan de hand van talrijke voorbeelden. 20 u. Kamer van Koophandel, Polenplein 10, Roeselare. Leiding: A. Lagrou. Einde: 22.30 u.

Netevallei. Dia-avond: Natuur in eigen streek. Wielewaallokaal, Leopoldlei 81, Hallaar (Heist o/d-Berg), 20 uur. Leiding: E. De Keuster. Einde: 22 u.

Turnhout. Vergadering Werkgroep Veldornithologie. Wielewaalhuis, Graatakker 11, Turnhout, 20 u. Leiding: P. Geerts. Einde: 22.30 u.

6

's Heerenbosch. Een reservaat beheren: fase I. Instructies bij beheerswerken in het Vlassenbroekse schorrenreservaat van de Wielewaal ter bevordering van de ontwikkeling van de rietkragen en de bijhorende avifauna. Vertrek: kerk Baasrode-Dendermonde, 8.30 u. Leiding: F. Moens. Einde: 12.30 u.

7

Aalter. Wandeling het Drongengoedbos. Vertrek: Drongengoedweg 9, Ursel, 9 u. Leiding: E. Blondia. Einde: 11 u.

Antwerpen-Zuid. Vogelobservatie te Bath, Kreekrak en Rilland, 8.30 u. Leiding: R. Deman en A. Wuyts. Einde: 16.30 u.

Brugge. Namiddagtocht naar de ganzen te Damme. Vertrek: station Brugge, hoofdingang, 13.30 u. Leiding: G. Orbie en J. Verleye. Einde: 17 u.

Demer en Dijle. Verkenning van de "Hooiberg" te Haacht. Waarnemen van wintervogels. Binnenbeekweg 3, Haacht, 14 u. Leiding: H. Vandeplas. Einde: 17 u.

Denderland. Maandelijkse Osbroekwandeling. Toelichting bij de gerealiseerde natuurbeheerswerken het voorbije jaar. Vertrek: cafetaria Osbroekstadion, Burg. Blankaertdreef (= zijstraat Parklaan) Aalst, 10 u. Leiding: M. De Wolf. Einde: 12.00 u.

De Kievit. Winterwandeling op het Blak, Beerse. Vertrek: Brug 6, Beerse, 9 u. Leiding: P. Prinsen. Einde: 12 u.

Middenkust. Watervogelwaarnemingen Achterhaven Zeebrugge. Vertrek: tramstation, Brandariskaai, Oostende, 9 u. Leiding: E. Vanloo. Einde: 16 u.

Ninove. Daguitstap naar Knokke-Damme-Brugge. Wintervogels in de polders observeren, 8 u. Leiding: W. Mertens. Einde: 17 u.

Noord-Limburg. Natuurexploratie Wateringen Lommel-Kol. Leiding: V. Wijnen. Vertrek: Bredase Dijk, Lommel-Kol., 10 u. Einde: 12.30 u.

10

De Wulp. Beheerswerken in de Liereman. Vertrek: Heischuur, Oud-Turnhout, 9 u. Leiding: D. Geysels. Einde: 17 u.

12

Noord-Limburg. Natuurstudie Wateringen. Vertrek: einde Koloniestraat, Lommel, 14 u. Leiding: M. Geboers. Einde: 16 u.

Brechtse Heide i.s.m. Voorkempen. Dia-avond: "Ieder diertje zijn pleziertje". Aanvang: Lusthof, Halle-Kempen, 20 u. Leiding: mevr. Waterschoot. Einde: 23 u.

Middenkust. Spreeuwenproblematiek te Oostende. SHB De Ploate, Langestraat 82, Oostende, 20 u. Leiding: P. Lingier. Einde: 22.30 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Vergadering Vogelwerkgroep. Oude Dekenij, Sint-Maartenskerkhof Kortrijk, 19.30 u. Leiding: Y. Ferryn. Einde: 22 u.

13

Antwerpen-Zuid. Winteravond (ledenavond). Dia's over de streek van "De Aveyron", gevolgd door een muzikaal intermezzo en een speciale reeks dia's door L. Gonnissen. Kasteel Steytelinck, St. Bavostaat 20, Wilrijk, 20 u. Leiding: R. Vansevenant. Einde: 22.30 u.

Bree. Diavoordracht. Flora en fauna in de Spaanse Pyreneeën. Auditorium, gemeentehuis Bree, 20 u. Leiding: R. Moors. Einde: 11 u.

Denderland. Studie en telling van watervogels in de regio Aalst-Dendermonde. Vertrek: Wellemersse, Osbroek, 9 u. Leiding: F. Schoeters. Einde: 12 u.

Gent. Educatie werkdag op de spoorwegberm Merelbeke. Hoe selectief een gebied natuurvriendelijk onderhouden. Vertrek: kerk Merelbeke, 9.30 u. en 14 u. Leiding: E. Van Renterghem. Einde: 12.30 en 17 u.

Middenkust. Watervogeltellingen polders rond Oostende. Vertrek: Canadaplein, Oostende, 9 u. Leiding: D. Vanhoecke. Einde: 12 u.

Middenkust. Slaapplaatsstelling Blauwe Kiekendief weiden Bredene - Klemkerke - Stalhille - Oudenberg. Vertrek: De Blauwe Sluis, Bredene, 14 u. Leiding: G. Jonckheere. Einde: 17.15 u.

Noord-Limburg. Vogelstudie Lommel-Barrier. Vertrek: Kruispunt Lommel-Barrier, 8.30 u. Leiding: M. Emmers en A. Geypen. Einde: 11 u.

's Heerenbosch. Zelf fabriceren van nestkasten en wintervoedsel vogels. Atelier Blijdorp, Beukestraat 355, Buggenhout, 14.15 u. Leiding: M. Bruggeman. Einde: 18 u.

Turnhout. Beheerswerken Geheul. Vertrek: het Zwart Water, Kasdijk (Bremstraat), Turnhout, 9 u. Leiding: J. Appels. Einde: 17 u.

Turnhout. Diavoordracht: Planten van de duinen. Wielewaalhuis, Graatakker 11, Turnhout, 20 u. Leiding: M. Genotte. Einde: 23 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Roofvogeltelling. Afspraak: Desselgemstraat 75, Deerlijk, 16 u. Leiding: Y. Ferryn. Einde: 18.15 u.

13-14

Denderland. Watervogeltellingen. Voor tellers en gebieden contacteer vooraf de coördinator F. Schoeters (052/21 16 13).

Antwerpen-Centrum. Ganzentocht. Autocartocht langs Brouwersdam, Goederede en Stellendam (NI). Vertrek: Antwerpen, Rooseveltplein, 8 u. Prijs: 350 F storten op PCR 000-0087473-76 van de Wielewaal Merksem. Leiding: R. Huysmans. Einde: 19 u.

Brechtse Heide. Busuitstap. Studie van ganzen en eenden Goeree-Overflakkee. Vertrek: Toverfluit, Kapellei 262, Halle, 8 u. Leiding: R. Vansevenant. Inschrijven door storting van 280 F (jeugd: 175 F) op PCR: 000-0148034-12 van Wielewaal Halle-Kempen vóór 7-1-1990. Opstappen langs Turnhoutse baan tot Wijnegem mogelijk (vermelden!). Einde: 18 à 19 u.

Brugge. Watervogeltelling in de Zeebrugse Achterhaven. Vertrek: café "Drie Zwanen", Dudzele, 9 u. Leiding: F. De Scheemaeker. Einde: 12 u.

Demer en Dijle. Plantenwerkgroep. Vertrek: St. Adriaanstraat 49, Haacht, 9 u. Leiding: W. Bastiaens. Einde: 12 u.

Denderland. Studie en telling van watervogels in de regio Aalst-Dendermonde. Vertrek: Wellemers, Osbroek, 9 u. Leiding: F. Schoeters. Einde: 12 u.

Land van Waas-Zuid. Dagtocht naar Brugge en omgeving (ganzenwaarneming). Vertrek: 8.30 u. stadhuis Sint-Niklaas, 10 u. kerk van Damme. Leiding: G. Keereman. Picknick niet vergeten.

Mol. Watervogeltellingen op de Molse putten. Vertrek: Brug Mol-Donk, met eigen wagens, 8.30 u. Leiding en info: J. Sas, Wildstraat 8, Mol. Einde: 12 u.

Noord-Limburg. Studie vallei van de Zwarte Beek. Vertrek: Kruispunt Hechtel, 8.30 u. Leiding: W. Van Look. Einde: 11.30 u.

Oostende. Vogelobservatie: Oosterstaketsel en strandwandeling richting Bredene. Samenkomst: parkeerterrein Jan Bauwens, Stedelijke Visserij-school, Oostende, 9 u. Leiding: R. François. Einde: 12 u.

Scheldeland. Waterwildtelling. Studie en observeren van watervogels in onze eigen streek. Vertrek: Markt-Wetteren, 8.30 u. Leiding: T. Blondeel. Einde: 12 u.

Schelde-Leie. Watervogels leren herkennen in het veld. Vertrek: Scheldebrug Zingem, 8.30 u. Leiding: J. Vanheeuverswyn. Einde: 11.30 u.

Westland-leper. Roofvogelinventarisatie in eigen streek, 13.30 u. Leiding: H. Schaut. Einde: 17 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Roofvogeltelling. Vertrek: Desselgemstraat 75, Deerlijk, 16 u. Leiding: Y. Ferryn. Einde: 18.15 u.

17

Noord-Limburg. Natuurexploratie Wateringen. Vertrek: einde Koloniestraat, Lommel, 14 u. Leiding: M. Geboers. Einde: 16 u.

18

Oostende. Dia-avond: Thailand. Een kennismaking met de Oosterse cultuur. College, Lijsterbeslaan 5, 8400 Oostende, 20 u. Leiding: F. Devos. Einde: 22.30 u.

19

Denderland. Cursus: Inleiding tot de plantenecologie (deel 1). Zaal 't Apostelken, Apostelstraat 1, Aalst, 20 u. Leiding: P. Van den Bremt. Einde: 23 u.

Noord-Limburg. Dia-avond - vogelstudie. Bibliotheekzaal, Geerstraat 8, Eksel, 20 u. Leiding: J. Hendrickx. Einde: 22 u.

Noorderkempen. Jaarlijkse ledenavond. Gildenhuis Essen, 19 u. Mee te brengen: gift tombola. Dank u.

19-20-21

Brugge. JAC-tentoonstelling. Hallen, Markt te Brugge, 10 u. Leiding: J.P. Tysebaert. Einde: 18 u.

Brugge. Stookolieslachtoffertelling langs het strand. Vertrek: station Brugge, 9 u. Leiding: F. Descheemaeker. Einde: 12 u.

Middenkust. Stookolieslachtoffertelling. Vertrek: tramhalte Opex, Oostende, 8 u. Leiding: P. Lingier. Einde: 12.30 u.

Midden-Limburg. Diamontage: fauna en flora van de Zuidelijke Alpen door A. De Roeck. CC Termolen, Kneuterweg, Zonhoven. Leiding: F. Van Brabant. Einde: 22.30 u.

Nete & Aa (Herentals). Dagtocht, geving Damme en haven van Zeebrugge. Vertrek: parking Klein Sas, Herentals, 7 u., de Lindekens te Bouwel, 7.15 u. Leiding: W. Debaere & I. Ledegen.

Schelde-Leie. Diavoordracht: fauna & flora in de Spaanse Pyreneeën. Parochiezaal, Heurnestraat, 9700 Oudenaarde (aan de kerk), 20 u. Leiding: G. Mornie en J. Vanheeuverswyn. Einde: 22.30 u.

's Heerenbosch. Beheerswerken in Vlassenbroekse Schorren. Riet maaien en wilgen kappen. Vertrek: Baasrode kerk, 8.30 u. Leiding: Gustaaf en Fons. Einde: 12.30 u.

De Wulp. Het jaar rond. Natuurfotografie door eigen leden. De Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout, 20 u. Leiding: L. Cuylaerts. Einde: 23 u.

21

Aalter. Op zoek naar pleisterende wintervogels in Bourgoyen-Ossemeersen. Vertrek: Zwembad Rooigem, Gent, 14 u. Leiding: G. Himschoot. Einde: 17 u.

Antwerpen-Zuid. Autocartocht Schouwen-Duiveland. Vogelobservatie in Zeeland. Storting vóór 14/1/90 van 325, 275 of 225 F op PCR 000-0178083-88. Vertrek: station Oude God, 7.30 u. Leiding: C. Tytgat en L. Van Schoor. Einde: 19 u.

Demer en Dijle. Diersporentocht "Broekelei", Keerbergen. Vertrek: Aarschotsesteenweg 219, Wezemaal, 9 u. Leiding: F. Wuyts. Einde: 12 u.

Denderland. Overwinterende watervogels omgeving Schelde-Rijnverbinding en reservaat Blokkersdijk te Antwerpen-Linkeroever, 9 of 14 u. Leiding: N. De Meester. Einde: 12 of 17 u.

Gent. Educatieve wandeling door de Bourgoyen-Ossemeersen: winterse natuurverschijnselen nabij de grootstad. Vertrek: Molen achter Rooigem, Mahatma Gandhistraat, 14 u. Leiding: F. Maes. Einde: 17 u.

Groot Beveren. Leren herkennen van watervogels. Blokkersdijk Antwerpen-L.O. Vertrek: Markt Beveren, 13.30 u. Leiding: De Buyzer. Einde: 17 u.

Land van Waas Noord. Studie van de ganzen in de Wase polder. Vertrek: kerk Prosperpolder Kieldrecht, 13.30 u. Leiding: R. Cappaert. Einde: 17 u.

Mandelstreke. Determinatie en methoden van bomen in de winter te Eeklo en Braakman. Vertrek: Polenplein, Roeselare. Leiding: L. Demarez, P. Desmet. Einde: 11.30 u.

Meetjesland. Halve dagtocht naar de Noorddijk te Watervliet. Vertrek: Markt te Eeklo, 8.30 u. Leiding: M. Boone en E. Colpaert. Einde: 12 u.

Midden-Limburg. Waarnemen van vogels in Zeeland. Vertrek: 7.30 u. Leiding: S. Bloemen. Einde: 20 u.

Mol. Overwinterende vogels op de Riebos (Lommel). Vertrek: café De Blauwe Kei, 13.30 u. Leiding: F. Vreysen. Einde: 16.30 u.

Netevallei. Winterwandeling in de Averegten. Vertrek: Boonmarkt Hallaar (Heist-o/d-Berg), 10 u. Leiding: D. Van Tricht. Einde: 11.45 u.

Scheldeland. Herkennen van bomen en struiken aan de hand van knoppen (knoppendeterminatie) in Serskamp. Vertrek: Dorp, Serskamp, 14 u. Leiding: W. Van Caeneghem, R. Clinckspoor. Einde: 17 u.

Westkust. Studie over het waterwild in de omgeving van Nieuwpoort. Vertrek: Albert I monument, Nieuwpoort, 14 u. Leiding: P. Dewulf. Einde: 16.45 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Spaarbekken Blankaert. Vertrek: Veemarkt (Rond Punt) Kortrijk, 10 u. Leiding: plaatselijke gids. Einde: 12 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Omgeving Woumen. Vertrek: Bloso Woumen, 14 u. Leiding: F. Vandorpe. Einde: 18 u.

24

Noord-Limburg. Natuurstudie Wateringen. Vertrek: einde Koloniestraat, Lommel, 14 u. Leiding: M. Geboers. Einde: 16 u.

25

Brugge. Het ringwerk in Vlaanderen. Zaal Retorica, Sint Michiels, 20 u. Leiding: W. Roggeman. Einde: 23 u.

Meetjesland. Schotland en planten van bij ons. Stedelijk Auditorium, Garenstraat, Eeklo, 20 u. Leiding: M. Carton en C. Bruggeman. Einde: 22 u.

26

Noorderkempen. Kwisavond. Gildenhuis Essen, 19 u. Leiding: J. Pinseel. Vrijwilligers gevraagd, te helpen.

27

Gent. Educatieve werkdag op de spoorwegberm Merelbeke: Hoe selectief een gebied natuurvriendelijk onderhouden. Vertrek: kerk Merelbeke, 9.30 u. en 14 u. Leiding: E. Van Renterghem. Einde: 12.30 of 17 u.

Geraardsbergen. Winterwandeling naar de moerassen van Harchies. Thema: watervogels. Vertrek: Markt Geraardsbergen, 13.30 u. Leiding: G. Merlevede. Einde: 17.30 u.

Mol. Ontmoetingsavond met Wielewaal Mol. Dia-verslag 1989 - Leerrijke natuurkuis - Jaarplan 1990. Feestzaal Zonnebloem, Voogdijstraat 10, 20 u. Leiding: J. Sas. Einde: 22.30 u.

's Heerenbosch. Een reservaat beheren: fase II in het Vlassenbroekse schorreservaat. Vertrek: kerk Baasrode-Dendermonde, 8.30 u. Leiding: G. Van Gucht. Einde: 12.30 u.

28

Aalter. Avondwandeling in het Drongengoed. Speciale aandacht voor de nachtelijke roep van de Bosuil en Ransuil. Vertrek: Drongengoedweg 9, Ursel, 17.30 u. Leiding: J. Pauwels. Einde: 19.30 u.

Antwerpen-Zuid. Pinteling in ons infolokaal Fort 7. Even uittesten hoeveel volk in ons infolokaal kan. 15 u., infolokaal Fort 7, Legerstraat 40, Wilrijk. Leiding: A. Wuyts.

Bree. Zeelandreis. Vogels observeren in Zeeland. Vertrek: Wielewaallokaal, 6 u. Leiding: Jacobs-Moors. Einde: 20 u.

Klein-Brabant. Bustocht naar Goeree-Overflakkee. Vertrek: Romeo, 2690 Bornem. Leiding: L. Meert. Einde: 18 u.

Middenkust. Steltloperstelling Vlaamse Kust. Vertrek: Canadaplein, Oostende, 8 u. Leiding: P. Lingier. Einde: 16.30 u.

Noorderkempen. Schouwen-Duiveland (N). Vertrek: Essen kerk, 8 u. Leiding: F. Broos. Einde: Essen kerk, 18.30 u.

Noord-Limburg. Vogelstudie in de Maasvallei. Vertrek: Marktplaats, Eksel, 8 u. Leiding: A. Geuens en R. Theuws. Einde: 13 u.

Schelde-Leie. Ganzenstudietocht in het Oostvlaamse krekengebied en de grens met Zeeuws-Vlaanderen. Vertrek: benzinstation Texaco, Gaversesteenweg, Deinze, 7.30 u. Leiding: J. Van Hecke. Einde: 17 u.

Turnhout i.s.m. De Kievit en De Wulp. Ganzenuitstap naar Schouwen-Duiveland. Inlicht.: 014/41 21 16. Leiding: W. Machiels en P. Prinsen.

Zwalmvallei. Natuur-educatieve winterwandeling in de vallei van de Zwalmbeek (Jan de Lichtepad). Aansluitend bezoek Archeologisch Museum van Zuid-Oost-Vlaanderen. Vertrek: kerk Roborst (Zwalm), 14 u. Leiding: P. De Clercq. Einde: 17 u.

31

Noord-Limburg. Natuurexploratie Wateringen. Vertrek: einde Koloniestraat, Lommel, 14 u. Leiding: M. Geboers. Einde: 16 u.

FEBRUARI

2

Netevallei. Dia-avond. Ringen van vogels: hoe en waarom? Wielewaallokaal, Leopoldlei 81, Hallaar (Heist-o/d-Berg), 20 u. Leiding: R. De Fraine. Einde: 22 u.

Ninove. Dia-avond: landschap en natuur in Ninove. Pallieter, Outer-Ninove, 20 u. Leiding: E. Cosyns. Einde: 24 u.

Schelde-Leie. Voordracht over het "Broeikaseneffect op onze aardbol". Parochiezaal Heurne (aan de kerk), 20 u. Leiding: B. De Potter. Einde: 21.30 u.

Turnhout. Vergadering Werkgroep Veldornithologie. Wielewaalhuis, Graatakker 11, Turnhout. Leiding: P. Geerts. Einde: 22.30 u.

3

Klein-Brabant. Initiatie in het beheer van natuurgebieden. Scheldeschorren aan de Notelaer, Notelaersdreef, 13 u. Leiding: H. D'Hertefelt en H. Mees. Einde: 17 u.

Middenkust. Regionale stootvogeltelling. Vertrek: Canadaplein, Oostende, 14 u. Leiding: D. Vanhoecke. Einde: 17 u.

4

Aalter. Maandelijkse Drongengoedwandeling. Vertrek: Drongengoedweg 9, Ursel, 9 u. Leiding: E. Blondia. Einde: 11 u.

Antwerpen-Zuid. Zeevogels aan de Oostkust. Vertrek: 8 u. Leiding: W. Boeykens en R. Vansevenant. Einde: 18 u.

Brugge. Stootvogeltelling ten westen van Brugge. Vertrek: kerk Sint-Andries, 14 u. Leiding: F. Descheemaeker. Einde: 18 u.

Demer en Dijle. Observeren wintervogels Demerbroek. Vertrek: Kasteeldreef 27, Keerbergen, 9 u. Leiding: K. Van Rompaey. Einde: 12 u.

Denderland. Maandelijkse Osbroekwandeling. Vertrek: cafetaria Osbroekstadion, Burg. Blankaertdreef (= zijstraat Parklaan), Aalst, 10 u. Leiding: P. Van den Bremt. Einde: 12 u.

Mol. Overwinterende watervogels op de grindputten van Kessenich. Vertrek: kerk Mol-Wezel, 8.30 u., met eigen wagens. Leiding: F. Vreysen. Einde: 11.30 u. Kessenich.

Noord-Limburg. Planten & bomenstudie Wateringen. Vertrek: einde Koloniestraat, Lommel, 9 u. Leiding: J. Schepers en A. Mertens. Einde: 12 u.

Noord-Limburg. Natuurexploratie Wateringen. Vertrek: Bredase Dijk, Lommel-Kol., 10 u. Leiding: V. Wijnen. Einde: 12 u.

Schelde-Leie. Roofvogelstudie in de Scheldemeersen te Petegem & Oudenaarde, ook aandacht voor andere overwinteraars in het reservaat De Lange-meersen. Vertrek: kerk Petegem, 15 u. Leiding: W. Aelvoet. Einde: 17.30 u.

Westland Ieper. Zwin en Zeeuws-Vlaanderen. Vertrek: Zwin, 10 u., Z. Vlaanderen, 14 u. Leiding: J. Carpentier. Einde: Zwin, 13 u., Z. Vlaanderen, 17 u.

De Wulp. Wintervogels rond de Liereman. Vertrek: St-Bavokerk, Oud-Turnhout, 9 u. Leiding: W. Machielsen. Einde: 12 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Uitkerke Polders. Vertrek: aan de kerk van Uitkerke, 10 u. Leiding: Van Gompel. Einde: 12 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Rond het Zwin. Vertrek: ingang Zwin, 14.30 u. Leiding: Y. Ferryn. Einde: 17.30 u.

7

Noord-Limburg. Planten en bloemenstudie. Vertrek: einde Koloniestraat, Lommel, 14 u. Leiding: M. Geboers. Einde: 16 u.

8

Antwerpen-Centrum. Wilde orchideeën. Dia-avond i.s.m. Werkgroep Oude Landen en VMPA Ekeren. Polyvalente zaal, Lambertusinstituut, Oorderseweg 8 Ekeren, 19.45 u. Leiding: H. Van Looken. Einde: 22 u.

9

Aalter. Dia-avond: anderhalve kilometer kanaalberm. Cultureel Centrum Aalter, Stationsstraat 47, Aalter, 20 u. Leiding: W. Labarque. Einde: 22 u.

Middenkust. Steltlopers in eigen streek. JHB De Ploate, Langestraat 82, Oostende, 20 u. Leiding: P. Lingier. Einde: 22.30 u.

10

Antwerpen-Zuid. Dia-avond "Natuur op scherp" door J. Maes. Dia's over een zwerftocht tussen Rhône en Venco en een sfeerbeeld over onze kust. "Geborgen Hout" schoonheid van een heemtuin. Kasteel Steytelinck, St. Bavostraat 20, Wilrijk, 20 u. Leiding: J. Maes, A. Wuyts. Einde: 22.30 u.

Gent. Culturele diavoorstelling over de natuur op de Falklandeilanden door M. Van Beirs. Dienstencentrum, Gentbrugge, 20 u. Leiding: Van Renterghem. Einde: 22.30 u.

Land van Waas-Noord. Dia-voordracht: "Kenia, mens en natuur" en algemene vergadering. De Klinge, Goukensberg, Kieldrechtstraat, 19.30 u. Leiding: J. Dhollander. Einde: 23 u.

Noord-Limburg. Bomenstudie in de Vloeiweiden. Vertrek: einde Koloniestraat, Lommel-Kol., 9 u. Leiding: J. Schepens en P. Alaerts. Einde: 12 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Dia-avond: Europese amfibieën en reptielen. C.C. 't Gelandt, Waalrest. Menen, 20 u. Leiding: Natuurvereniging de Leimeersen. Einde: 23 u.

11

Bree. Wandeling Steenberg Ifterbeekvallei. Vertrek: Wielewaallokaal, 8 u. Leiding: Hermans, Moors. Einde: 12 u.

Brugge. Dagtocht naar Walcheren (NI). Vertrek: station Brugge, 7.30 u., met eigen wagens. Leiding: H. Lecomte. Einde: 19 u.

Demer en Dijle. Plantenwerkgroep. Vertrek: St. Adriaansstraat 49, Haacht, 9 u. Leiding: W. Bastiaens. Einde: 12 u.

Geraardsbergen. Winterwandeling naar Zeebrugge en Oostende Spuikom. Thema: watervogels. Vertrek: kerk Zarlardinge, 8 u. Leiding: J. Bracquené. Einde: 15 u.

Klein-Brabant. Tocht met eigen wagens. Voormiddag: Bourgoyen-Ossemeersen te Gent, namiddag: Museum M. Thirry te Gent. Vertrek: Romeo Bornem, 9 u. Leiding: H. Van Doorslaer. Einde: 17 u.

Middenkust. Vogelwaarnemingen in IJzermonding Nieuwpoort + Spaarbekken. Vertrek: Canadaplein, Oostende, 8 u. Leiding: P. Herroelen. Einde: 17 u.

Mol. Winterexcursie (landschap) op de Cartierheide. Vertrek: Abdij Mol-Postel, 9 u. Leiding: J. Wijnants. Einde: 11.30 u.

Scheideland. Wintertocht naar de kust. Studie en observeren ganzen en eendachtigen te Zeebrugge. Vertrek: Markt, Wetteren, 8 u. Leiding: R. Clinckspoor. Einde: 12 u.

Scheideland. Wintertocht in het Zwin. Vertrek: Zwin (ingang reservaat), 14 u. Leiding: R. Clinckspoor en plaatselijke gids. Einde: 17 u.

Schelde-Leie. Watervogels leren herkennen aan de Gavers, natuurreservaat te Harelbeke. Vertrek: op parking C provinciaal domein naast het voetbalstadion, 14.30 u. Leiding: W. Aelvoet. Einde: 17.30 u.

Voorkempem. Winterwandeling met aandacht voor de vogels op de kleiputten Oostmalle. Vertrek: Dienstencentrum, Schilde, 13.10 u. - kerk Westmalle, 13.30 u. Leiding: M. Wens. Einde: 17 u.

Westkust. Waterwild bestuderen en volgen van de slaaptek van de roofvogels omgeving Merkem. Vertrek: Marktplaats Diksmuide, 14 u. Leiding: K. Devos. Einde: 16.30 u.

14

Noord-Limburg. Natuurexploratie Wateringen. Vertrek: einde Koloniestraat, Lommel, 14 u. Leiding: M. Geboers. Einde: 16 u.

16

Denderland. Cursus: inleiding tot de plantenecologie (deel 2). Zaal 't Apostelken, Apostelstraat 1, Aalst, 20 u. Leiding: P. Van den Bremt. Einde: 23 u.

Noorderkempem. Dia-avond: Israël - Turkije door M. Raes. Gildenhuis, Essen, 20 u.

Noord-Limburg. Dia-avond: vogelstudie tropisch Brazilië. Palethe, Kerkstraat, Overpelt, 20 u. Leiding: H. Lehaen. Einde: 22 u.

17

Aalter. Algemene ledenvergadering met aansluitend kaasavond. Gemeentelijke feestzaal Aalter-Brug, 19 u. Leiding: J. Pauwels. Einde: 24 u.

Denderland. Studie en telling van watervogels in de regio Aalst-Dendermonde. Vertrek: 9 u. Leiding: F. Schoeters. Einde: 12 u.

Gent. Educatieve werkdag op de spoorwegberm Merelbeke. Vertrek: kerk Merelbeke, 9.30 of 14 u. Leiding: E. Van Renterghem. Einde: 12.30 of 17 u.

Middenkust. Watervogeltellingen polders rond Oostende. Vertrek: Canadaplein, Oostende, 14 u. Einde: 17 u.

Noord-Limburg. Vogelstudie Lommel Barrier. Vertrek: Kruispunt Lommel Barrier, 8.30 u. Leiding: M. Emmers en A. Geypen. Einde: 11 u.

De Wulp. Film en natuurexploratie. De Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout, 20 u. Leiding: F. Verhoeven en G. Craps. Einde: 23 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Uilentocht op de Kluis. Vertrek: Veemarkt, Kortrijk (rond punt), 17 u., Vierschaar, Kluisberg, 17.30 u. Leiding: F. Debaene. Einde: 21 u.

18

Antwerpen-Centrum. Speurtocht naar wintergasten, 9.30 u. met eigen wagens naar het Buitenschor en Bath (Oesterdam). Leiding: R. Huysmans en K. Labens. Einde: 17 u.

Antwerpen-Zuid. Autocartocht Goeree-Overflakkee. Storten voor 11/2/90 van 325, 275 of 225 F op PCR 000-0178083-88. Vertrek: 7.30 u. Leiding: C. Tytgat en R. Vansevenant. Einde: 19 u.

Brugge. Watervogeltelling in de Zeebrugse Achterhaven. Vertrek: café "Drie Zwanen" Dudzele, 9 u. Leiding: F. De Scheemaeker. Einde: 12 u.

Demer en Dijle. Waarnemen van watervogels en telling. Vertrek: Kasteeldreef 27, Keerbergen, 9 u. Leiding: K. Van Rompaey. Einde: 12 u.

Denderland. Studie en telling van watervogels in de regio Aalst-Dendermonde. Vertrek: Wellemers, Osbroek, 9 u. Leiding: F. Schoeters. Einde: 12 u.

Gent. Dagtocht naar Schouwen-Duiveland. Kennismaking met de overwinterende watervogels van de Schelde Delta. Vertrek: Schoolmuseum, Sint Pietersplein, Gent, 7 u. Leiding: K. Van Beirs en D. Danhieux.

Midden-Limburg. Waarnemen van vogels. Overwinteraars in de Delta van Zeeland. Vertrek: 8.30 u. Leiding: S. Bloemen. Einde: 20 u.

Mol. Watervogeltellingen op de Molse putten. Vertrek: brug Mol-Donk, met eigen wagens, 8.30 u. Leiding: J. Sas. Einde: 12 u.

Netevallei. Bomen herkennen in de Averegeten. Vertrek: Boonmarkt, Hallaar, 10 u. Leiding: D. Van Tricht. Einde: 11.45 u.

Noorderkempen. Dagtocht ganzen van Beveland. Vertrek: Essen-kerk, 8 u. Leiding: F. Broos. Einde: Essen-kerk, 18.30 u.

Noord-Limburg. Natuurexploratie De Vloeiweiden. Vertrek: einde Koloniestraat, Lommel, 9 u. Leiding: J. Schepers. Einde: 12 u.

Oostende. Vogelobservatie Achterhaven van Zeebrugge. Vertrek: parkeerterrein Stedelijke Visserij-school Jan Bauwens, Oostende, 13.30 u. Leiding: D. Vancraeynest. Einde: 17.30 u.

Scheldeland. Waterwildtelling in eigen streek. Vertrek: Markt, Wetteren, 8.30 u. Leiding: T. Blondeel. Einde: 12 u.

Schelde-Leie. Watervogels leren herkennen in het veld. Studie van eenden, ganzen en zwanen in de Scheldevallei. Vertrek: Scheldebrug Zingem, 8.30 u. Leiding: J. Vanheuserwyn. Einde: 11.30 u.

's Heerenbosch. Wintervogels in polderlandschap leren identificeren. Voormiddag: Westerschelde en Braakman; namiddag: Meetjesland. Vertrek: kerk Sint-Margriet, 14 u. Leiding: D. Mertens. Einde: 18 u.

21

Noord-Limburg. Bloemenstudie Wateringen. Vertrek: einde Koloniestraat, Lommel, 14 u. Leiding: M. Geboers. Einde: 16 u.

22

Brugge. Voordracht met dia's over Scandinavië. Zaal Retorica, Sint-Michiels, 20 u. Leiding: M. Pottier. Einde: 23 u.

23

Meetjesland. Fauna en flora van IJland. Stedelijk Auditorium, Garenstraat, Eeklo, 20 u. Leiding: G. Rappé. Einde: 22 u.

24

Aalter. Daguitstap naar de Blankaart, op zoek naar wintergasten. Vertrek: Rond Punt, Aalter, 8.30 u. Leiding: D. Gryffroy. Einde: 12.30 u.

Aalter. Daguitstap naar de Blankaart, op zoek naar wintergasten. Vertrek: Rond Punt, Aalter, 14 u. Leiding: D. Gryffroy. Einde: 17 u.

Gent. Educatieve natuurwandeling: leren kennen van onze uilesoorten in hun biotoop. Vertrek: kerk Munte, 17 u. Leiding: W. Sierens. Einde: 20 u.

Klein-Brabant. Ledenfeest. Parochiezaal Lippelo om 18 u. Leiding: J. Missal en G. Hielekens. Einde: 3 u.

Middenkust. Stookolieslachtoffertelling strand Nieuwpoort-De Haan. Vertrek: tramhalte Opex, Oostende, 8 u. Leiding: P. Lingier. Einde: 12.30 u.

Ninove. Beheerswerken: hakhoutbeheer in Lieferringhemeers-reservaat. Samenkomst: Neigemkerk, 9.30 u. Leiding: W. Mertens. Einde: 12 u.

Noord-Limburg. Bomen en plantenstudie De Vloeiweiden. Vertrek: einde Koloniestraat, Lommel, 9 u. Leiding: J. Schepers en A. Mertens. Einde: 12 u.

Schelde-Leie. Uilen herkennen in het Kluisbos. Vertrek: recreatieoord Kluisbos, parking, 16 u. Leiding: Ransuilen met N. Desmet en Bosuilen met W. Aelvoet. Einde: 19 u.

Zwalmvallei. Excursie in het Verdrongen Land van Saefthinge (Zeeuws-Vlaanderen) met speciale aandacht voor wintervogels. Leiding: K. Van Den Berge. Inschrijven noodzakelijk vóór 10/2/1990.

25

Antwerpen-Zuid. Winterwandeling putten van Walem en Battenbroek. Vertrek: 9 u. Leiding: J. Moens en H. De Ceulaer. Einde: 17 u.

Bree. Natuurinzicht in beheerswerken. Vertrek: Wielewaallokaal, 8 u. Leiding: Hermans. Einde: 12 u.

Brugge. Observatie van watervogels op de zandwinningsputten te Oostkamp. Vertrek: Alb. Rodenbachstr. 25, Oostkamp. Leiding: K. Priem en J. Tavernier. Einde: 12 u.

Demer en Dijle. Open wandeling "Speelberg" Holsbeek. Vertrek: Kasteeldreef 27, Keerbergen, 14 u. Leiding: K. Van Rompaey. Einde: 17 u.

Groot-Beveren. Hoe komen dieren de winter door? Stropersbos. Vertrek: markt Beveren, 13.30 u. Leiding: De Buyzer-Lockefeer. Einde: 17 u. Verrekijker & loop meebrengen.

Mandelstreke. Determinatie en observatie van waterwild. Vertrek: Polenplein, Roeselare, 8 u. Leiding: L. Amery, P. Desmet. Einde: 11.30 u.

Noord-Limburg. Vogelstudie Maasvallei. Vertrek: Marktplaats, Eksel, 8 u. Leiding: A. Geuens en R. Theuws. Einde: 13 u.

28

Noord-Limburg. Natuurexploratie Wateringen. Vertrek: einde Koloniestraat, Lommel, 14 u. Leiding: M. Geboers. Einde: 16 u.

MAART

3

Midden-Limburg. Plastiek plaatsen voor paddenoverzet. Ballewijerweg, Zonhoven, 9 u. Leiding: M. Schepens. Einde: 12 u.

4

Brugge. Fietstocht naar Oostkerke, Hoeke en Lissewege. Observatie van watervogels. Vertrek: Dampoort Brugge, 13.30 u. Leiding: R. Van Nieuwenhuyze en F. Descheemaeker. Einde: 18.30 u.

Denderland. Maandelijks Osbroekwandeling. Mossen determineren (initiatie). Vertrek: cafetaria Osbroekstadion, Burg. Blankaarddreef (= zijstraat Parklaan) Aalst, 10 u. Leiding: P. Tolleneer. Einde: 12 u.

Geraardsbergen. (Geo)morfologische wandeling in het Bourengbos. Samenkomst: Denderoord Hoge Buizemont (Overboelare), Geraardsbergen, 14.30 u. Leiding: W. Boonen. Einde: 17 u.

Klein-Brabant. Namiddagwandeling in het Verdrongen Land van Saefthinge. Vertrek: Romeo, Bornem, 13 u. Leiding: H. D'Hertefelt. Einde: 18 u.

Mol. Vroege voorjaarswandeling over de Moeren. Aandacht voor flora en fauna. Vertrek: abdij Postel, 9 u. Leiding: F. Vreysen en J. Sas. Einde: 12 u.

van Aalscholver tot Zeis

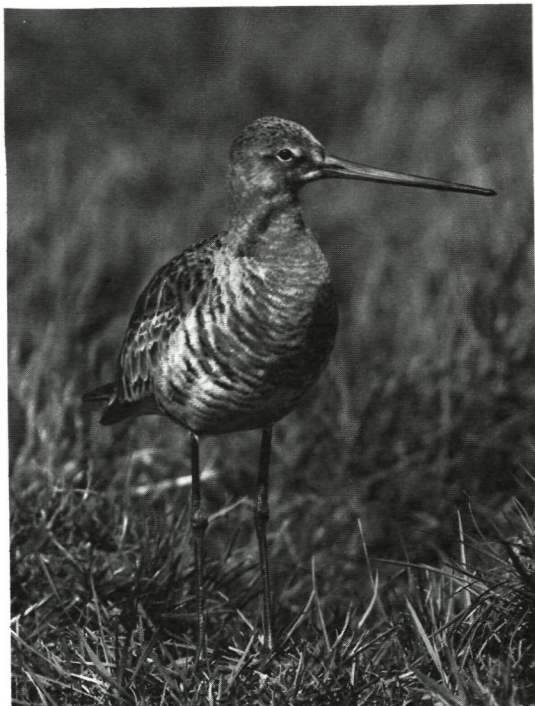
HOGE MIERDSE HEIDE, EEN NIEUW WIELEWAALRESERVAAT

Het Kempens Reservatenfonds (KRF) sluit op 10 januari 1990 ten kantore van notaris Y. Lesseliers een aankoopcontract af voor een reliëfrijke weide, gelegen in Oud-Turnhout. Het reservaat is 4 ha 75 a groot en kost 2.462.696 F. Het KRF koopt met eigen middelen en via renteloze leningen van leden dit perceel aan. Het gebied valt volledig binnen de grenzen van de speciale beschermingszone voor vogels aangeduid door de Vlaamse Executieve (17/10/88) in uitvoering van EEG-richtlijn 79/409/EEG.

Tot voor de Tweede Wereldoorlog was de Hoge Mierdse Heide een licht golvende heidevlakte. Met de komst van zware machines en kunstmest ontsnapte ook dit stukje Kempen niet aan de ontginningen ten behoeve van de landbouw. Wat vroeger een heide was, werd na de Tweede Wereldoorlog een landbouw-enclave omringd door reservaatzones.

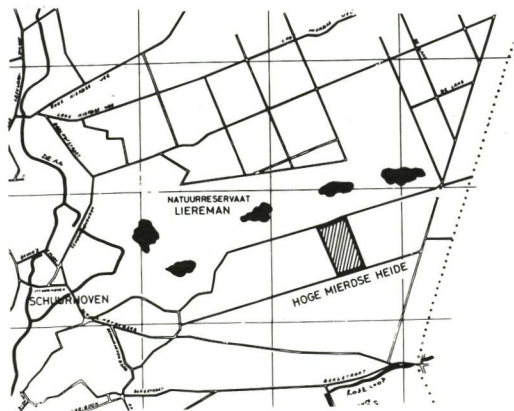
De Hoge Mierdse Heide grenst namelijk aan de noordkant aan het veenreservaat De Liere-man (167 ha) en aan de zuidzijde bevindt zich een stuifduinheide die in privé-bezit is.

Het nieuwe reservaat is van groot belang op het vlak van de landschappelijke morfogenese. In de zone tussen De Liere-man en de stuifduinheide is dit het enige perceel dat nog zijn

Grutto

Foto: A.C. Zwaga

oorspronkelijk golvend reliëf heeft kunnen behouden. Op de andere percelen werd dit in mindere of meerdere mate door landbouwgebruik verstoord. Dat ook het bewaren van het oorspronkelijk reliëf van een landschap een belangrijk element is bij het bepalen van een aankoopbeleid, wordt wel treffend geïllustreerd door het volgende: een nabij gelegen perceel van 10 ha dat terzelfdertijd verkocht werd als de Hoge Mierdse Heide kwam in handen van een Nederlandse landbouwer. Deze diende dadelijk een aanvraag in bij het gemeentebestuur van Oud-Turnhout om het terrein te nivelleren en is hier momenteel al volop mee bezig.

De Hoge Mierdse Heide is vooral aan de zuidzijde zeer nat. In het voorjaar pleisteren

hier altijd groepen Grutto's en Kieviten. Enkele koppels Grutto's komen tot broeden en brengen jongen groot. Regelmatig worden hier ook Watersnippen waargenomen.

De natuurwaarde van het weiland wordt nog verhoogd door de aanwezigheid van een populatie Rugstreeppadden. Het betreft één van de laatste voorplantingspoelen van deze sterk bedreigde diersoort in de Turnhoutse Kempen. Deze paddensoort heeft een geelbruine kleur en een dunne, gele streep over de rug. Het voorkomen van de soort is gebonden aan losgrondige, zandige bodems waarin de dieren kunnen graven.

Door het stopzetten van ontwatering en bemesting wordt dit perceel een bloemrijk en weidevogelvriendelijk natuurreserveaat: type heischraal grasland. De populatie Rugstreeppadden krijgt terug volop levenskansen. We hopen dat het reserveaat in de toekomst een belangrijke brugfunctie kan vervullen tussen De Liereman en de stuifduinheide.

Vanaf begin december 1989 loopt een fondsenwervingsactie die van start ging met de verspreiding van een extra-nummer van het ledenblad "Haaklewie". Dit nummer wordt u toegestuurd zolang de voorraad strekt op eenvoudige telefonische aanvraag bij conservator Ward Machiels (014/42 77 33). Giften voor dit project zijn welkom op rekeningnummer 000-0330377-92 van het Kempens Reservatenfonds, Schuurhoven 154 te Oud-Turnhout.

Luc Meul, secretaris afd. De Wulp

"KUNST VOOR NATUUR" TE VLASSENBROEK (DENDERMONDE)

Na enkele geslaagde kunsttentoonstellingen te Vlassenbroek gaat onze Wielewaalafdeling 's Heerenbosch dit initiatief verder zetten. Er werd een akkoord gemaakt met de uitbaters van de taverne 'Huize Geertrui' te Vlassenbroek zodat een geregelde kunsttentoonstelling, gespreid over een periode van 5 jaar, zal kunnen plaatsvinden.

Het ligt in de bedoeling de 5 hogere kunst-instituten van Vlaanderen aan bod te laten komen, of toch een aantal belangrijke kunstenaars (leerkrachten) die eraan verbonden zijn. Op 7 oktober 1989 werd gestart met St.-Lukas Brussel, vanaf oktober 1990 komt de kunstacademie Antwerpen aan bod, vervolgens Gent, Hasselt en tenslotte St.-Lucas Gent.

De aangezochte kunstenaars brengen zowel grafieken, etsen, steendrukken, tekeningen, schilderwerken als cartoons naar voor.

Het thema "Kunst voor Natuur" houdt in dat de opbrengst van de verkoop van de tentoon-

gestelde werken integraal besteed wordt aan de aankoop van natuurreserveaat (door de Wielewaal) in de Vlassenbroekse Polder, waar onze vereniging reeds méér dan 5 ha in beheer heeft.

De kunstenaars die in 1990 aan bod komen zijn o.a. Mia Vandermeersch, Paul Sarens, Georges Braem, Luc Stassen en Gal (Gerard Alsteens).

Kunst voor natuur

Beeldende kunstenaars zijn verstrengeld met de natuur als zand met glas. Zij zijn gedreven door de "schoonheid", de "ritmiek", het "evenwichtige", de "vorm"...

Deze verwevenheid en bezetenheid is hun medium, waarin zij hun "zijn" tegenover het "gebeuren" uiten, het bestendige.

Kunstenaars zijn Natuur, Natuur is Kunst. Kunst voor Natuur is dus een "ordinaire" evidentie. Wielewaal 's Heerenbosch heeft daarom de twee samengebracht.

Kunstenaars willen door hun werk, de gelegenheid bieden een stuk Natuur te vrijwaren tegen diegenen die de Natuur-Kunst-Natuur-relatie niet doorhebben en zelfs bedreigen.

Beeldende kunstenaars; leraars aan de hogere instituten voor beeldende kunsten van Vlaanderen, brengen hun werk in.

Zij stellen het ten toon op een eenvoudige wijze, wars van alle glamour en "High-life"-achtige gedoe in de taverne van Huize Geertrui te Vlassenbroek. Dat is hun inbreng.

De bedoeling is dat op deze aanbieding ingegaan wordt. De kunst zoekt tussen de natuurminnaars, de kunstminnaars.

U en uw kennissen — breng ze op de hoogte, praat ze aan — verwachten wij.

De kwaliteit — op artistiek en creatief gebied — staat buiten kijf.

De Hogere Instituten zijn de bakermat van de Vlaamse Kunst; hun leraars zijn de leermeesters.

Blijft alleen de eigen beleving, het persoonlijke, het in de ban geraken van. Dat kan alleen als u deze werken komt bekijken, aanvoelen, laat inwerken.

Kom naar Vlassenbroek, wandel, geniet, loop binnen in de taverne, kijk rond en geniet opnieuw en indien iets u boeit, doe dan drie goede dingen ineens:

- bezorg uzelf een prachtwerk
- maak de kunstenaar gelukkig door in te gaan op zijn aanbod
- tegelijkertijd koopt u als het ware een stukje Vlassenbroekse Polder.

Vijf jaar lang, twee maand per kunstenaar, hebt u iedere dag — dinsdag is sluitingsdag — die kans. Benut ze.

Pierre Spruyt, Gustaaf Van Gucht

Goed om te Weten

EERSTE WETENSCHAPPELIJKE MOSFLORA VAN NEDERLAND: VEEL MOSSOORTEN STERVEN UIT

Van de 379 in de eerste wetenschappelijke mosflora (A. Touw en W.V. Rubers. De Nederlandse bladmossen. Flora en verspreidingsatlas van de Nederlandse Musci (Sphagnum uitgezonderd). Natuurhistorische Bibliotheek deel 50, Stichting Uitgeverij KNNV, Oudegracht 237, 3511 NK Utrecht. Prijs f 99,50) van Nederland behandelde soorten lijkt 5 procent uitgestorven te zijn en 35 procent is dusdanig achteruit gegaan dat gevreesd moet worden voor eenzelfde lot. Chemische verontreiniging van lucht, water en bodem is tegenwoordig de grootste boosdoener.

Mossen zijn gevoelige indicatoren voor veranderingen in de kwaliteit van het milieu. Ze kunnen in het onderzoek daarnaar een belangrijke rol spelen, als er genoeg bekend is over hun vormenrijkdom, hun milieu-eisen en hun verspreiding. In het Leidse Rijksherbarium werd op zaterdag 2 december de verschijning gevierd van een flora en verspreidingsatlas van de Nederlandse bladmossen, veruit onze

"Klauwtjesmos", zeker nog een bedreigde soort.

Foto: G. Luyts

grootste mosgroep. De Nederlandse organisatie voor wetenschappelijk onderzoek (NWO) subsidieerde de het hieraan ten grondslag liggende onderzoek.

De samenstellers dr. A. Touw en drs. W.V. Rubers en hun medewerkers analyseerden ongeveer 65.000 in de loop van twee eeuwen bijeengebrachte collecties om daaruit een beeld te scheppen van de eigenschappen en de variatie in uiterlijk van de soorten, hun milieu-eisen en hun verspreiding in Nederland. Daarbij is gelet op voor- of achteruitgang en hun mogelijke oorzaken en van iedere soort wordt minstens één gedetailleerde verspreidingskaart gepresenteerd.

Mos op bomen

Op bomen groeiende soorten die voor hun voedsel direct afhankelijk zijn van wind en regenwater vertonen de grootste teruggang. In de Randstad en in de zuidelijke provincies groeit tegenwoordig vrijwel geen mos meer op de bomen, in grote tegenstelling tot vroeger. Soms is aan de bestudeerde monsters te zien dat de grootte en de vitaliteit van de planten in de loop der jaren geleidelijk afnamen. Het dieptepunt lag in de jaren vijftig en zestig. Sindsdien is het aantal waarnemingen van zeer zeldzaam geworden soorten iets toegenomen en enkele verdwenen geachte soorten doken weer op. Dat nieuwe milieus nieuwe levensmogelijkheden kunnen bieden is te zien op betonnen bunkers, waarop soms soorten verschijnen die vroeger vooral op bomen groeiden. Ook hebben zich daarop soorten gevestigd die op kalkrotsen thuishoren en in Nederland vroeger niet of nauwelijks te vinden waren. Spectaculair is de onverwachte rijkdom aan nieuwe en zeldzame soorten in de IJsselmeerpolders en op daarmee vergelijkbare plaatsen.

ZOEKERTJE

Gevraagd: alle mogelijke informatie over Hooiwagens (*Opilionidae*): determinatietabellen, adressen van verenigingen of specialisten, binnen- en buitenlandse artikelen, niet-gepubliceerde studies enz. Wil eventuele fotocopieën vergoeden.

William Slosse,
Duinbergenstraat 15/2, 8460 Koksijde.

NATUURSTUDIE EN MILIEUBESCHERMING : CURSUS NATUURGIDS '90

Vanaf februari '90 starten in Vlaanderen cursussen voor natuurgids, georganiseerd door het Centrum voor Natuurbeschermingseducatie, op volgende plaatsen

- provincie Antwerpen: Bornem - Edegem - Hoogstraten - Merksem;
- provincie Brabant: Diest;
- provincie Limburg: Lanaken;
- provincie Oost-Vlaanderen: Gent;
- provincie West-Vlaanderen: Oostende.

Het behoud van natuur en milieu is noodzakelijk voor het voortbestaan van onze planeet. Inzicht en samenhang van onze leefomgeving moet leiden tot een grotere bewustwording.

Onder de vorm van een 30-tal voordrachten of excursies wordt de natuur beleefd en bestudeerd; ook wordt een algemene kijk op het maatschappelijk gebeuren meegegeven.

De cursus is bedoeld voor allen die geïnteresseerd zijn in de natuur en de milieu-problematiek en er zich ook willen voor inzetten (vanaf 17 jaar).

Het inschrijvingsgeld bedraagt 3.000 F (alles inbegrepen: voordrachten, geleide excursies, busuitstappen, handboek cursus natuurgids).

Een volledig programma kan aangevraagd worden bij:

Centrum voor Natuurbeschermingseducatie,
Ommeganckstraat 20, 2018 Antwerpen,
tel. 03/226 02 91 (tijdens de bureeluren).

STICHTING LEEFMILIEU RESERVEERT 1,2 MILJOEN F VOOR NATUURPROJECTEN DOOR JONGEREN!

Ook in 1990 wil de Stichting Leefmilieu vzw, werkend onder auspiciën van de Kredietbank, jongeren steunen die zich vrijwillig inzetten voor het natuurbeheer en de landschapszorg in het Vlaamse land.

De Stichting Leefmilieu stelt in het kader van haar 'Jeugdactie Natuurbeheer en Landschapszorg 1990' een bedrag van 1,2 miljoen F ter beschikking, dat - na beoordeling door een onafhankelijke jury - over de geselecteerde projecten zal worden verdeeld.

Deze projecten moeten de natuur en het landschap ten goede komen: zuivere natuurbeheersprojecten, zoals werkkampen en -weekends in waardevolle heide-, hooiland-, rietland- of laagveengebieden; beschermingsprojecten voor bedreigde soorten zoals amfibieën, vleermuizen, nachtroefvogels... Maar ook landschapsofbouwende en -verfraaiende projecten, zoals werkzaamheden in/aan

hagen, houtkanten, (knot)bomenrijen, bermen, dijken, holle wegen, oude spoorwegbeddingen, beken, sloten... of erfbeplantingen. Voor concreet werk in de natuur zijn er altijd handen tekort!

Alle jongerengroepen in Vlaanderen (leeftijd tussen 15 en 25 jaar), zoals jeugdverenigingen, jeugdraden, jeugdclubs, scholen of schoolklassen, jeugdleden van natuur- en milieuverenigingen of andere organisaties... kunnen een project indienen bij de Stichting Leefmilieu vzw, p/a Kredietbank, Kipdorp 11 - 2000 Antwerpen, en dit voor 1 maart 1990.

Het dossier - in getypte vorm - moet o.m. bevatten: titel van het project, naam en adres van de initiatiefnemende groep, een duidelijke omstandige omschrijving en motivering van het project, plaats en datum (data) waar(op) het project wordt uitgevoerd, naam en adres van de projectleider, naam en adres van de personen die het project deskundig zullen begeleiden, een toelating dat het project mag worden uitgevoerd, een gedetailleerde kostenraming.

De inzenders worden verondersteld kennis te hebben genomen van het reglement van de 'Jeugdactie Natuurbeheer en Landschapszorg 1990'. Dat vindt men, samen met nog heel wat meer nuttige informatie over de Jeugdactie, in een folder, die vanaf begin december 1989 ter beschikking ligt in alle Kredietbank-kantoren of kan worden aangevraagd bij de Stichting Leefmilieu vzw, p/a Kredietbank, Kipdorp 11 - 2000 Antwerpen (tel.: 03/231 64 48).

TOEKENNING VAN DE GOUDEN MEDAILLE VAN WWF AAN LESTER BROWN, SPECIALIST IN INTERNATIONAAL NATUURBEHOUD

Op 29 november overhandigde ZKH de Hertog van Edinburg, Voorzitter van WWF-International, de Gouden Medaille, hoogste onderscheiding van het Wereld Natuur Fonds, aan Lester R. Brown.

Met deze onderscheiding wil WWF zijn dank betuigen aan personen die een belangrijke individuele bijdrage leverden tot het behoud van de natuur en haar hulpbronnen.

Lester Brown, die diploma's behaalde in landbouwkunde en landbouweconomie, en nadien specialiseerde in internationale landbouwpolitiek, stichtte in 1974 het Worldwatch Institute.

Dit onderzoekcentrum is een privé-instelling zonder winstoogmerk en wijdt zich aan de analyse van de wereldmilieuproblematiek en van demografische en economische problemen. Het publiceert sinds 1984, in 11 verschillende talen, rapporten die jaarlijks nieuwe wereldproblemen evalueren. Bovendien worden

de onderzoeken van het Instituut sinds 1988 gepubliceerd in een tweemaandelijks tijdschrift "World Watch".

Lester Brown ijvert sinds lange tijd voor een internationale samenwerking om de milieu- en socio-economische problemen van onze planeet op te lossen.

In "De Toestand van de Planeet 1989" verklaart hij dat we in vele opzichten in tijdnood geraken en dat "grootse acties op verschillende vlakken tegelijk dienen ondernomen te worden om het evenwicht te herstellen dat onze planeet leefbaar maakt".

Brown, die door de Washington Post beschreven wordt als "één van de meest invloedrijke denkers van onze tijd", werd door Prins Philip

geprezen omdat hij de aandacht van zowel de politici als het grote publiek wist te vestigen op de onderlinge samenhang tussen de wereld-economie en de natuurlijke systemen. Daarenboven geeft hij blijk van een zeer open geest bij de analyse van de diepere oorzaken van de milieuproblemen.

Lester Brown heeft reeds vele onderscheidingen gekregen waaronder onlangs nog de "genius award" van de MacArthur Foundation en de Milieuprijs 1989 van de Verenigde Naties. Hij is de auteur van een hele reeks boeken, neemt regelmatig deel aan televisie-uitzendingen en werkt mee aan een 10-delige TV-serie gebaseerd op de rapporten "De Toestand van de Planeet".

Boekbespreking

PUUR NATUUR MET DE STAD ALS BUUR. DE BOURGOYEN-OSSEMEERSEN

De titel van een nieuwe brochure ligt er niet om; de Bourgoyen-Ossemeersen zijn inderdaad een authentiek stuk natuur midden in de Gentse stadsagglomeratie.

Een grotere waardering voor en een betere bescherming van dit gebied, wil de Actiegroep Bourgoyen-Ossemeersen bereiken met het uitbrengen van deze nieuwe publikatie, die voor het eerst alle basisinformatie over het enige Gentse natuureservaat bijeenbrengt en op een bevattelijke en aantrekkelijke wijze weet voor te stellen.

Een eerste hoofdstuk 'Wegwijs in de Bourgoyen-Ossemeersen' brengt praktische informatie en vertelt waar het gebied gelegen is en hoe je het kan bereiken en bezoeken. Voor de bezoekers heeft de Actiegroep trouwens eerder al drie wandelroutes uitgestippeld.

De brochure wil echter wel meer zijn dan een wandelroutebeschrijving. In een tweede hoofdstuk 'Kennismaking met de Bourgoyen-Ossemeersen' wordt wat achtergrondinformatie gegeven, o.a. over de naam, de ontstaans-

geschiedenis en de huidige bescherming van het gebied.

Het centrale deel wordt gevormd door het hoofdstuk 'Dat moet je zien', vlot leesbare informatie over wat er in de Bourgoyen-Ossemeersen allemaal te bekijken valt. Daarbij komen zowel natuurelementen (knotbomen, meersen, sloten) als speciale plekken (de Dotterbloemweide, de oude spoorwegberm) en ook gebouwen (de oude hoosmolen, de Valkenhuishoeve) aan bod.

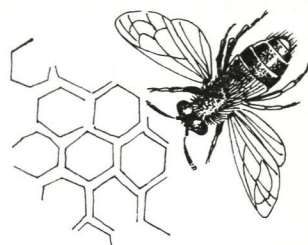
Omdat wandelaars hoe dan ook een verstoring betekenen, worden in een volgend hoofdstukje 'Recreatie en de natuur in de Bourgoyen-Ossemeersen' enkele tips aangereikt om die verstoring zo min mogelijk te houden, om de natuurlijke rijkdom in het gebied te vrijwaren.

Tot slot volgen nog teksten over de Actiegroep Bourgoyen-Ossemeersen en haar vele activiteiten, over natuurbeheerswerk in de Bourgoyen-Ossemeersen en het rioolwaterzuiveringsstation Ossemeersen.

De brochure wordt afgesloten met een dankwoord, een literatuurlijst en een overzicht van de publikaties van de Actiegroep.

Gezien de beschikbare fondsen van de centrale momenteel uitgeput zijn, wordt tijdelijk een andere regeling voorzien voor de aankoop van natuureservaten door de afdelingen. De afdelingen moeten instaan voor het volledig bedrag maar ontvangen anderzijds alle giften, evenals de volledige subsidies van het Vlaamse Gewest, de provincies, de gemeente, het Wereldnatuurfonds, de Koning Boudewijnstichting en de Ford Motor Cy. Giften voor het Algemeen Reservatenfonds van onze vereniging zijn steeds welkom.

Werk op de Plank

HYLA vraagt om uw aandacht:

DE GROTE TREK KOMT ERAAN

Zachtjes aan en niet te snel, maar binnenkort is het weer zover: de jaarlijkse amfibieëntrek naar de voortplantingsplaatsen. De Bruine Kikker op kop, daarna de massale paddentrek. Elk jaar zijn honderden natuurvrienden ook op pad om amfibieën over de verkeerswegen te helpen. Om de oversteekplaatsen te signaleren heeft HYLA de Ministers Sauwens en Dehaene gecontacteerd voor de wettelijke erkenning van een paddenverkeersteken.

Maar HYLA kan nu reeds aan belangstellenden volgende signalisatieborden aanbieden:

Deze zijn veilig aan de kant geraakt.

Foto: R. Willockx

a) verkeersbord paddentrek

In staalplaat, 54 cm hoog, uitgevoerd in 3 kleuren (wit, rood, zwart), weerbestendige lakverf.

Bij deze borden hoort een 2de bord met tekst "Paddentrek van 19 tot 7 uur". Prijs 800 F voor de 2 borden.

b) reuzezelfklever

hoogte 54 cm - kan op metaal of hout aangebracht worden. Wordt opgezonden in kartonnen buis. Prijs 200 F.

HYLA vraagt gebruik te maken van deze mogelijkheden. Niet alleen voor de padden maar ook voor uw eigen veiligheid.

HYLA is ook in onderhandeling met Minister Sauwens voor het bekomen van plasticfolie, die kan gebruikt worden bij paddenoverzet.

Voor bestellingen van verkeersbord- of sticker, inlichtingen over paddentrek enz., staat de HYLA-verantwoordelijke Barte Hellemans ter uwer beschikking.

Resultaten van paddentrekacties dienen ook aan Bart Hellemans gezonden te worden.

Nieuw adres: Bart Hellemans
Otterdreef 7
2241 Halle-Zoersel
03/384 33 56

ERRATUM

Wielewaal, november 1989, blz. 230.

Lees: Rond het amfitheater van El Djem vliegt met zekerheid een kolonie Torenvallen.

ZOEKERTJE

Te koop: 1 oculair 20xW TS1
1 oculair 20xW TSN 1
Bert Van Der Krieken
052/33 64 31

NATIONALE WERKGROEP BOTANIE: JAARPROGRAMMA

Het floristisch onderzoek van de werkgroep bestrijkt gans België met de klemtoon op het eigen Vlaanderen. Om degelijk en grondig werk af te leveren, beperkt een daguitstap zich tot het zo volledig mogelijk inventariseren van een vierkante kilometer. Een dergelijke werkwijze leidt soms tot grote verrassingen en verplicht de deelnemers eveneens tot het onderzoek van meer "banale" soorten. Het is een goede manier voor de beginnende botanist om zijn kennis op peil te brengen en voor de meer ervaren florist om dat peil te behouden. Vanaf het verzamelpunt, meestal de plaatselijke kerk of uitzonderlijk ook een station, wordt stipt om 9 u. vertrokken. Het meegebrachte lunchpakket wordt bij voorkeur in open lucht genuttigd.

- 21 april - Voorjaarsbos
Samenkomst: kerk van Nukerke
Leiding: Karel De Waele
- 5 mei - Vallei van de Jeker - spoorlijn, plateau
Samenkomst: kerk van Bassenge
Leiding: Luc Allemeersch
- 19 mei - Spoorwegberm, weiland, bos
Samenkomst: station Verrijck, nabij Boutersem op de baan Leuven-Tienen
- 9 juni - Bos- en moerasgebied
Samenkomst: kerk Péruwelz
Leiding: Frank Coudron
- 23 juni - Kanaal, weiland, bos

Samenkomst: kerkje van Moerbrugge - afrit Oostkamp op E40

Leiding: Jean-Paul Van Boeckel

- 7 juli - Verlande rietvegetatie
Samenkomst: kerk van Damme
Leiding: Hedy Lecomte
- 4 augustus - Heidevegetatie te Rekem
Samenkomst: kerk Opgrimbie
Leiding: Chris De Caluwé
- 17-18-19 augustus - Saint-Rémy in de Gaume
Wij logeren in een jeugdlogement. Inschrijven vóór 1.7 door storting van 2000 F op rekeningnummer 001-0599184-91 van Luc Allemeersch, Zandstraat 4 te 3630 Maasmechelen met vermelding P.W.G.-weekend-end.
- 1 september - Vallei van de Winge
Samenkomst: kerk Wezemaal
Leiding: Luc Vervoort
- 15 september - Flora van de randstad
Samenkomst: kerk van Ekkerghem (te Gent)
Leiding: Jan van den Haute
De kerk ligt op de kleine ring van Gent richting Eeklo-Brugge in de buurt van de watersportbaan.
- 29 september - Vallei van de Lhomme
Samenkomst: Poix St. Hubert
Leiding: Frank Coudron
- 13 oktober - Goederenstation
Samenkomst: station van Schaarbeek
Leiding: André De Jonghe
- 27 oktober - Jaarvergadering

A. De Jonghe

10 JAAR BVNF

Ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van de Bond Verantwoorde Natuurfotografie (BVNF) gaat op zaterdag 17 en zondag 18 maart 1990 een jubileumviering door in het Cultureel Centrum "De Kern" te Wilrijk.

Tijdens deze viering zullen workshops, fototentoonstellingen, diaprojecties en stands van verschillende natuurbeschermingsorganisaties aan een ruim publiek voorgesteld worden.

Aanvang telkens om 13 u.

KWB-MILIEUDAG

Het nationaal KWB-secretariaat plant op zondag, 20 mei 1990, een milieudag. Het doel is de aanwezigen te sensibiliseren rond het gemeentelijk leefmilieu.

Men wil informatie doorgeven over volgende onderwerpen:

- wat loopt er mis met het gemeentelijk leefmilieu?
- welke zijn de mogelijke oplossingen?
- welke is de rol terzake van de gemeente, van gezinnen en van verenigingen?

Op natuurverenigingen zal beroep gedaan worden voor een educatieve stand over natuurbehoud. Wielewaalafdelingen die hieraan willen meewerken, nemen best contact met het plaatselijk K.W.B.-bestuur.

Boekbesprekingen

OMGAAN MET MINERALEN

Een nieuwe publikatie van de Bond Beter Leefmilieu over de mestproblematiek en de bijdrage daarvan aan vermisting en verzuring, twee centrale milieuthema's.

De mestproblematiek is weer erg actueel. In de discussie omtrent de milieueffingen wordt expliciet gewezen op deze milieubelasting door landbouw en naar alle waarschijnlijkheid brengt Gemeenschapsminister Kelchtermans heel binnenkort een vernieuwd mestdecreet en een mestactieplan naar buiten. Ook in de agenda van de Vlaamse Executieve komt dit thema wellicht aan bod.

In het kader van het Fonds Leefmilieu, gecoördeneerd door de Koning Boudewijnstichting, stelde de Bond Beter Leefmilieu een fundamenteel rapport over de mestproblematiek op. Deze publikatie kreeg de titel 'Omgaan met mineralen' mee. Hiermee wordt verwezen naar, de kern van het probleem voor het milieu. Het is namelijk het verlies van mineralen, uit diverse mestsoorten, naar het milieu toe, dat de negatieve milieueffecten veroorzaakt. Het gaat hier voornamelijk om eutrofiëring van oppervlaktewater en voedselarme biotopen, nitraataanrijking van grondwater en bijdrage aan de zure neerslag door de uitstoot van ammoniak. In totaal gaat 50 tot 60 % van de ingezette mineralen naar het milieu verloren.

In het rapport 'Omgaan met mineralen' worden de processen en effecten van mineralen wetenschappelijk beschreven. Dan volgt een kwantificering van de beschreven effecten voor Nederland en Vlaanderen (waar mogelijk) en van de bijdrage van de landbouwsector hieraan. Vandaar ook de ondertitels 'Vermesting en verzuring in Vlaanderen. Benadering van de doelgroep Landbouw'.

Na een overzicht van mogelijke oplossingsrichtingen uit binnen- en buitenland ontwikkelt de Bond Beter Leefmilieu een eigen globaal voorstel. Dit voorstel gaat uit van een ecologische evenwichtsdoelstelling (net zoals het Nederlandse Milieubeleidsplan trouwens) en wil de mineralenoverschotten afbouwen door een meer precieze veevoeding, vervanging van kunstmest door dierlijke mest en een beperkte en sociaal verantwoorde inkrimping van de veestapel.

Het rapport 'Omgaan met mineralen' werd vrijdag 1 december officieel aan minister Kelchtermans overhandigd. De Bond Beter Leefmilieu hoopt dat het rapport de gemeen-

schapsminister positief zal inspireren en dat het mestbeleid minstens de essentiële elementen eruit zal opnemen.

Dit betekent dat het beleid minstens moet rekening houden met fosfaat en stikstof, dat alle inputs aan mineralen moeten meetellen, dat het mineralenoverschot absoluut niet mag toenemen en dat de landbouwers effectief moeten worden gestimuleerd om de mineralenbenutting op de bedrijven te verbeteren. Als aan deze randvoorwaarden niet wordt voldaan zal het mestbeleid zijn doel onherroepelijk voorbijgeschieten.

Het rapport 'Omgaan met mineralen' telt 114 blz. en kost 300 F., inclusief verzendingskosten, en is verkrijgbaar bij de Bond Beter Leefmilieu, Luxemburgstraat 23, B-1040 Brussel, tel. 02/514 05 00.

ZOOGDIEREN IN DE OOSTVAARDERSPLASSEN

Het jongste dubbelnummer van "Huid en Haar", tijdschrift voor zoogdierenbescherming en zoogdierstudie (1989, nr. 2/3) is integraal gewijd aan de Oostvaardersplassen en meer bepaald aan de zoogdierbevolking van dit overbekend natuurgebied in Nederland.

De eerste drie artikels vormen een kennis-making met dit gebied, met de verschillende terreintypes die er nog in ontwikkeling zijn, en de vraag wordt gesteld wat moet primeren bij de beleidsbeslissingen het vogelbehoud of natuurontwikkeling. Dan volgen een reeks artikels meer specifiek gewijd aan de al dan niet wilde zoogdierfauna. Komen o.m. aan bod: de spontane vestiging van zoogdiersoorten in dit gebied, beheer met Heckrunderen en Konikpaarden (m.a.w. namaak Oerossen en Tarpans), de toekomstmogelijkheden voor soorten die misschien in de Oostvaardersplassen zouden kunnen geïntroduceerd worden (Edelhart, Everzwijn, Bever en grote predatoren), de kansen voor de Otter en voor vleermuizen. In de uitgebreide epiloog: "Natuurontwikkeling, uiteraard ook met zoogdieren!" zet F. Vera een en ander nog eens op een rijtje. Hierbij blijken af en toe wel meningsverschillen tussen de respectievelijke auteurs o.a. met betrekking tot de mogelijkheid om grote predatoren (bv. Lynx of Wolf) in dit gebied uit te zetten. Een boeiend nummer over een boeiend gebied.

G. Luyts

NIEUWE UITGAVEN

NEGENDE VELDORNITHOLOGISCH JAARBOEK VAN NOORD-WEST-VLAANDEREN VAN DE PERS PERIODE JULI 1987-JUNI 1988

Eind oktober verscheen het negende Veldornithologisch Jaarboek van Noord-West-Vlaanderen. Het bespreekt het voorkomen van een 150-tal vogelsoorten in de regio Knokke-Den Haan - Torhout - Wingene, ongeveer één vijfde van de provincie West-Vlaanderen. Voornaamste excursiegebieden zijn het Zwin, de Voor- en Achterhaven te Zeebrugge, de polder van Uitkerke, de talloze zandwinningsputten, boscomplexen zoals Bulskampveld, Vloethemveld, Tillegem, Tudor, Beisbroek, enz....

Twintig auteurs werden bereid gevonden de 30.000 vogelwaarnemingen uit te werken. Alzo ontstond het 250 blz. tellend boek met overzichten van alle belangrijke vogelgroepen. Traditioneel komen als eerste de watervogels, ganzen en zwanen aan de beurt. Daarna gaan we dieper in op het voorkomen van de reigerachtigen en de stootvogels. De grote belangstelling voor de steltlopers en nachtroofvogels brachten prachtige artikels over deze soorten teweeg. Klap op de vuurpijl is dit jaar opnieuw het zangvogelartikel. Dank zij uitgebreid telwerk aan de kust werden ook dit jaar weer opnieuw heel wat zeldzaamheden opgetekend. Daarbij denken wij o.a. aan de Grauwe Fitis, de Kleine Spotvogel, e.a.

Kortom het negende Jaarboek is een onmisbaar instrument voor iedereen die een idee wil hebben over het reilen en zeilen van de vogelpopulatie in het Noorden van de provincie. Het boek is tevens opgesmukt met prachtige pentekeningen en kan bekomen worden door storting van 340 F (incl. 40 F port) op rekening nummer 478-0010781-16 van Veldorn. Jaarboek, p.a. Ronselareststraat 105, 8380 Brugge. Ook de vorige acht boeken kunnen nog steeds bekomen worden door storting van 290 F (incl. 40 F port) op hetzelfde nummer, met duidelijke vermelding van het gewenste boek.

Het boek is een gemeenschappelijke uitgave van alle milieuverenigingen uit het Noorden van de provincie. Algemene Coördinator is Frank De Scheemaeker, Jurgen Van Praet zorgde voor de eindredactie, Simon Vanhille voor het typewerk en Bruno Callebaut voor de pentekeningen.

AANKONDIGING:

"VELDORNITHOLOGISCH JAARBOEK VAN DE NOORD-WESTHOEK, 1987 - 1988".

Het eerste 'Veldornithologisch Jaarboek van de Noord-Westhoek' is op de markt. Het boek behandelt alle waargenomen vogelsoorten tijdens de periode juli 1987 - juni 1988. In een afzonderlijk hoofdstuk wordt een bondige beschrijving gegeven van de belangrijkste vogelrijke gebieden in deze streek, met o.a. het Blankaartgebied en de IJzerbroeken, de Vlaamse Banken, de Westkustduinen en de IJzermonding. In de daaropvolgende soortbesprekingen krijgen aantalsverloop en verspreiding de meeste aandacht, aangevuld met heel wat grafieken, verspreidingskaartjes en pentekeningen. De auteurs gaan ook dieper in op aspecten als rui, sex-ratio, broedbiologie en determinatie van zeldzamere (onder)soorten. Verder leren ringresultaten ons heel wat over de herkomst en verplaatsingen van vogels die in de Noord-Westhoek verblijven. Het is de eerste keer dat een dergelijke uitgebreide publikatie verschijnt over de avifauna in deze streek. Het is dan ook een belangrijk referentie- en naslagwerk voor mensen die er al of niet regelmatig naar vogels kijken. Meer gevorderde veldornithologen vinden er bovendien een schat aan gegevens die nooit eerder gepubliceerd werden. Belangstellenden kunnen het boek van 265 blz. bestellen door storting van 325 F (incl. 25 F port) op rekening nummer 474-3193031-22, Fonds Jaarboek Noord-Westhoek, met vermelding van "Jaarboek 1987-1988".

jynx natuurreizen

PROGRAMMA 1990

Februari (Krokusverlof) - GAMBIA - 7 dagen.

Deze gewezen Engelse kolonie is de ideale plaats om kennis te maken met de Afrikaanse avifauna en is tevens de overwinteringsplaats van vele Palearctische soorten.

April (Paasverlof) - KRETA - 7 dagen.

Dit Middellandse Zee-eiland is gekend voor de massale vogeltrek in de maand april alsook voor de vele roofvogels die er voorkomen.

Mei (Pinksteren) - NEUSIEDLERMEER - 7 dagen.

Het enige West-Europese steppemeer met zijn typische oostelijke soorten en vooral veel moeras- en rietvogels.

Juli - RUSLAND - 15 dagen.

We bezoeken de steppen van Kazakstan, de taiga van Zuid-Siberië en het Baikal-meer.

Gidsen: P. Boesman - G. Brodelez - G. Robbrecht.

Inlichtingen: G. Robbrecht: tel. 052/30 10 36

Jynx: TRC A1138

— ADVERTENTIE —

Boekbespreking

DE NACHTZWALUW: THEMANUMMER - HET VOGELJAAR

In juli 1985 is door de Europese Gemeenschap de Nachtzwaluw toegevoegd aan de lijst van bedreigde vogelsoorten waarvoor door de aangesloten EG-landen speciale beschermingsmaatregelen dienen te worden genomen. In de Nationale lijst van met uitroeiing bedreigde of speciaal gevaar lopende vogelsoorten van het ministerie van Landbouw en Visserij staat vermeld dat onderzoek met betrekking tot beheer en bescherming dient te worden bevorderd.

Om meer te weten te komen over de bestaande kennis met betrekking tot de te nemen beschermingsmaatregelen is door het project Ecologische en Economische Betekenis van Vogels een enquête gehouden onder beheerders van natuurgebieden. Uit de verkregen gegevens bleek dat veel van de noodzakelijke kennis in onvoldoende mate aanwezig was.

Door een ad hoc samenwerkingsverband tussen de Stichting Het Vogeljaar en het genoemde vogelproject is een unieke samenwerking ontstaan tussen vogelkenners uit binnen- en buitenland. De neerslag van onderzoek en samenwerking is gebundeld in een levig themanummer van het tijdschrift HET VOGELJAAR over de Nachtzwaluw.

In een groot aantal bijdragen van zestien auteurs wordt uitvoerig ingegaan op de levenswijze, de trek, het veldonderzoek, de bedreigingen, het passende beheer en andere wetenswaardigheden over deze bijzondere en geheimzinnige vogel van de schemering.

Losse exemplaren zijn, zolang de voorraad strekt, te bestellen door storting van f 12,50 (inclusief verzendkosten) op gironummer 964 472 ten name van 'Het Vogeljaar' te Delft, onder vermelding van 'themanummer Nachtzwaluw'.

STEUNENDE LEDEN VOOR 1990

F. LAUWERS, TURNHOUT : T. ARTS, SINT-JOB-IN 'TGOOR : F. ZONNEKEYN, MERELBEKE : DR. J. FOSSELLE, AALST : J. VERHEYEN, TURNHOUT : A. DE BRABANTER, MECHELEN : K. MEES, AARTSELAAR : L. WITTERS, EDEGEM : H. SEGERS, WILRIJK : K. HUYBS, BEERSE : F. BOEYKENS, BUGGENHOUT : A. JANS, MECHELEN : VERHEYEN, ANTWERPEN : F. VAN DEN BROECK, MERKSEM : J. ROOSENS, KAPellen : G. DE KOCK, GEEL : I. NUYTS, WILRIJK : J. VAN HEULEBROUCK, OOSTKAMP : G. MALFLIET, MECHELEN : R. LESNEUCK, ANTWERPEN : J. VAN DYCK, SINT-KATELIJNE-WAVER : P. VERELST, ESSEN : E. REYNAERT, LEDEGEM : G. CAPPELLE, BRUSSEL : R. VAN LIERDE, MERELBEKE : J. HENDERICKX, MOL : T. BOLLLEN, MOL : R. DRESELAERS, TURNHOUT : L. ANTHONIS, GROBBENDONK : R. DHOLLANDER, DE KLUNGE : J. AERNOUTS, ZOERSEL : K. VERSCHOORE, ESSEN : J. L. BUSSCHAERT, STEENDORP : N. MICHIELS, TURNHOUT : F. VAN DEUREN, ARENDONK : R. DESWERT, MAASMECHELEN : G. VANGUCHT, BUGGENHOUT : L. COENE, BERCHEM : B. BOSMANS, OUD-TURNHOUT : M. VANDONINCK, OUD-TURNHOUT : B. HELLEMANS, GRIMBERGEN : M. SEGERS, DENDERMONDE : M. GEEROMS, LONDERZEEL : R. SCHELLENS, LANGDORP : J. DE PAEP, ANTWERPEN : E. VEIREMAN, EEKLO : C. DE PAUW, MERCHTEM : BOUCKAERT, ZEDELGEM : A. RODTS, LEFFINGE : G. HUYSKENS, STABROEK : M. INSTALLE, BRASSCHAAT : M. BRAEKMANS, BEERSE : R. VERSTEELE, KRAAINEM : G. VAN DE VELDE, KONTICH : I. VANVOORDEN, HASSELT : F. VAN DIJCK, ARENDONK : O. STERCKX, MORTSEL : W. VERLINDE, HAASRODE : J. DELAET, MOL : G. WILLEMYNS, GENT : W. VAN EVERBROECK, SINT-KWINTENS-LENNIK : J. VANDERBIEST, GROOT-BIJGAARDEN : E. DEDONCKER, BEERSE : VANDERIDT, RELEGEM : A. SCHOETERS, DENDERMONDE : J. CLAERHOUT, MIDDELKERKE : H. SCHOUTEN, NEERPELT : F. GRIMMELPREZ, POPERINGE : J. WOUTERS, HALLE : W. HECKMANS, SCHOTEN : J. DE REUSE, LIEDEKERKE : F. GOOSSENS, MERKSEM : MEJ. DE RIDDER, DILBEEK : S. DAEMS, MORTSEL : J. NAGELS, BONHEIDEN : M. GEVERS, OLEN : J. PLETINCKX, ZEDELGEM : N. THIRY, BALEN : E. VERMEIREN, RANST : J. CASTRO, BILZEN : A. MAES, OUDENAARDE : P. HERMANS, LIER : J. JACOBS, SCHERPENHEUVEL : D. VANDENBROECK, ESSEN : S. DE PAUW, MEISE : A. MOENS, BUGGENHOUT : M. CASSAUWERS, BRASSCHAAT : G. VERHUYCK, MECHELEN : L. DEVIAENE, LEUVEN : F. GROOTAERS, LEUVEN : G. BEECKMAN, NINOVE : M. REYNTJENS, NINOVE : H. VANDAMME, DENDERMONDE : D. COELUS, KOKSIJDE : R. BOSSAERTS, BORGERHOUT : MEJ. S. GOOSSENS, KOKSIJDE : BIESEMANS-SCHOONJANS, ASSE : L. CRAUWELS, HOLSBECK : R. DE SUTTER, DESTELBERGEN : J. VAN REUSEL, OLEN : W. SIERENS, MERELBEKE : B. VANDERSTEEN, AALST : W. MILANTS, DEURNE : L. BUYS, BUGGENHOUT : A. VANSTEENVOORT, KALMTHOUT : K. OOSCHOT, LETTELINGEN : P. BOONE, BERTEM : R. GEERTS, BRUSSEL : KEUPPENS, OUD-TURNHOUT : L. THONE, MORTSEL : R. BOUILLON, WINKSELE : E. JANSSEN, HERENT : G. BROEKAERT, ZOTTEGEM : G. BERGMANS, TESSENDERLO : PVBA BAKKERIJ MAX, ZOERSEL : G. TTYGAT, MORTSEL : H. SPAEPEN, OUD-TURNHOUT : J. SOONS, NIJLEN : J. GOFFIN, DEURNE : W. DRIESSEN, MERKSPLAS : H. DE CONINCK, MERCHTEM : H. FRENCKEN, KINROOI : W. VANVINCENROYE, TONGEREN : A. VANDENBULCKE, ZWEEGEM : J. OLIVIER, ZEDELGEM : M. MEYHUI, ZEDELGEM : A. MES, BRUSSEL : J. JACOBS, STROMBEEK-BEVER : APPELEN-NUYTS, LIER : M. LEKENS, ANTWERPEN : A. WILLEMS, BEERSE : H. LE ROY, NAZARETH : J. M. DHAENENS, ASSENEDE : DR. W. MAES, STEKENE : H. VAN DER VLOET, DEURNE : M. VANDERMARLIERE, BRUGGE : M. VERCAMMEN, HOFSTADE - BRABANT : PEREMANS, MECHELEN : J. VAN ASSCHE, PUURS : R. ANTOINE, OOSTDUINKERKE : HEYMANS, BUGGENHOUT : BLOEMEN, HOUTHALEN : F. VANPAEMEL, OEDELEM : M. KEUTGENS, MERKSEM : R. VERTOMMEN, HALLAAR : SCHAERLAEKENS, TURNHOUT : K. VAN DAELE, SINT-DENIJS-WESTREM : I. DE KESEL, GENT : M. BOLS, TURNHOUT : F. STIJNEN, WESTERLO : R. CONVENTS, OLMEN : M. SMOUT, TERVUREN : J. VAN BRACHT, OELEGEM : L. WEYTJENS, MORTSEL : H. PATTEEUW, MOORSLEDE : J. KERKHOF, EKSEL : E. RODTS, SINT-NIKLAAS : M. FRANCHOO, BRUGGE : C. RONSJUN, NINOVE : H. DE TEMMERMAN, SCHORISSE : T. VAN HIMBEECK, SCHOTEN : H. DE BAKKER, ANTWERPEN : F. HUYGHE, BRASSCHAAT : A. PETERS, RILLAAR : M. MESSEYNE, ZARREN-WERKEN : J. MONNENS, KESSEL-LO : T. RODTS, LEFFINGE : L. POELS, KALMTHOUT : G. VANDEMOORTELE, DEINZE : H. VAN DE LAER, ZICHEM : A. VAN LOY, NOORDERWIJK : HOUTSAEGER-DESMEDT, KOKSIJDE : K. PEETERS, PUURS : P. NEYT, LOCHRIST : C. CURINCKX, BALEN : P. DE RIDDER, AALST : G. DE BIEVRE, BRASSCHAAT : P. DE CUYPER, BREENDONK : M. GRUIJER, DEURNE : D. DANHIEUX, GENT-SINT-AMANDSBERG : M. HEBBELINCK, HAMME : J. MARINUS, TURNHOUT : C. DELAERE, ETIKHOVE : D. LAHAYE, SCHILDE : P. TAELEMAN, GENT : ADRIAENS, HASSELT : DHR. J. VANDUFFEL, MOL : K. VAN DER STICHELE, BRUSSEL : S. VERBRUGGEN, PUURS : R. MESKENS, BORNEM : W. VAN DEN BUSSCHE, NIEUWKERKEN : V. DIELEMAN, KONTICH : P. CIETERS, MELEN : G. BENY, BRUSSEL : L. DE SMET, HEVERLEE : L. VAN GOMPEL, TURNHOUT : H. NULLENS, KONTICH : E. SIMILLON, GOOIK : G. VAN DE POPULIERE, BEERSE : R. VANCRAEYNEST, OOSTENDE : L. VANDENBROECK, BUGGENHOUT : J. WIJNANTS, MOL : W. SAEN, EDEGEM : M. COOSEMANS, MECHELEN : F. VAN STEENWEGEN, MECHELEN : G. VANDEMAELE, OUDENAKEN : D. FRANS, DUFFEL : P. DE MEULENAERE, ASSE : J. EYBEN, MAASEIK : E. TOLLENEER, AALST : G. PEX, MAASMECHELEN : W. LUMBEECK, OOSTKAMP : E. BORGHS, MELLE : M. VAN MIERLO, TURNHOUT : W. FRAUSSEN, AARSCHOT : D. BYN, DRONGEN : R. VANSEVENANT, OOSTENDE : M. VAN DEN BRANDE, MUIZEN : DR. H. MEEUS, TURNHOUT : J. DE MAEYER, SCHELLE : M. HALSBERGHE, KONINGSHOOIKT : L. NUYTS, WIJNEGEM : G. ELSEMAN, TURNHOUT : J. VAN REUSEL, LAAKDAL : M. A. VAN LOO, VOSSELAAR : R. DE FRATINE, TESTELT : W. TANGHE, LEDEGEM : VAN STEENBERGHE, SINT-DENIJS-WESTREM : M. DE COCK, AALST : W. BASTIAENS, HAACHT : M. GUISSON, ONZE-LIEVE-VROUW-TIELT : P. DE BRUYCKERE, LOMMEL : GOOSSENS, OOSTENDE : I. SCHILTZ, BERCHEM : M. HUYSMAN, MEERHOUT : DE KONINCK, HALLE : G. DELARUELLE, DRONGEN : P. BULTEEL, EDEGEM : E. DOOMS, BERTEM : J. DESSEYN, MIDDELKERKE : J. VISSER, EMSEL : W. HUYSMANS, HERENTALS : W. MACHIELS, OUD-TURNHOUT : H. LETTENS, BRUSSEL : M. BRAEKMAN, BERCHEM : OVAERE, AALST : W. GALLE, DE PINTE : R. NEVEN, MAASMECHELEN : J. EVERTS, ANTWERPEN : P. DELHAYE, GENTBRUGGE : F. VAN DEN HOUTE, GRIMBERGEN : J. LUSSENS, AALST : L. BOEHRINGER, OOSTENDE : F. DECKERS, KORTRIJK : F. PROOT, BRUGGE : N. VAN AERSCHOT, LIER : L. HOREMANS, SCHOTEN : G. VLAAYEN, TERVUREN : H. FRANCKX, LIER : A. JACOBS, LILLE : G. VAN RANST, BORNEM : C. DE CALUWE, MAASMECHELEN : J. DEMAN, ROOSDAAL : R. VAN DE BORNE, GREZ-DOICEAU : P. GEEROMS, DEINZE : R. RAMAEKERS, BORGLOON : J. VAN DEN HAUTE, DEINZE : LAVRIJSEN-VANPAEMEL, OUD-TURNHOUT : J. CUYPERS, MOL : E. VAN MARCK, WILRIJK : W. DINGS, OUD-TURNHOUT : H. CARSAUW, MORTSEL : S. TYS, MECHELEN : M. LAMBRECHT, GULLEGEM : L. MEUL, OUD-TURNHOUT :

Wij ontvangen wisselnummers van Ardea, Limosa, Vogeljaar, Dutch Birding, Aves, Gerfaut-Giervalk, Nos Oiseaux, Mens en Vogel, l'Homme et l'Oiseau, Falke, Regulus, Ornithologische Mitteilungen, Vogelwarte, Ornithologische Beobachter, Milu, Egretta, Héron, Ciconia, Larus, Charadrius, Tijdingen van de Vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud, Natuureservaten, Wetenschappelijke Mededelingen KNNV, Parcs Nationaux, Hautes Fagnes, Natuurhistorisch Maandblad, Natura, Natuurbehoud, Mededelingenblad Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Stedeschoon, Okologie der Vogel, Jahreshette für Baden-Württemberg, Limicola.

WIELEWAAL

Jaargang 56 - januari 1990

H. FRANCKX. Brief van de voorzitter	1
R. DE LUST. Heidevogel van origine: de Goudplevier	2
F. FLORIZOONE. De Bonte Kraai: een dankbare wintergast	6
M. DE WOLF. Hoe overwinteren planten?	8
H. STRIJBOOSCH, G.J. MARTENS, J.J. SPAARGAREN. Onderzoek aan ei-afzetgebieden van de Zandhagedis	11
J. DHOLLANDER, F. SAMAN. Vijf jaar begrazing in het staatsbos "De Stropers"	17
G. ORBIE. IJseend geen vriendje van de Kokmeeuw	23
Voor u gesprokkeld	25
Verenigingsberichten	26
Activiteitenkalender	30
Van Aalscholver tot Zeis	35
Goed om te weten	37
Werk op de Plank	40

Zilverplevier — Foto: H. Verbiesen